ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4, ΤΗΛ. 30.297 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΤΩΝ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 11 ΜΑΪΟΥ 19[illegible]

ΕΦΗΜΕΡΑ

ΧΩΡΙΣ ΕΜΠΑΘΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΩΤΙΑΔΗ

Τὸ σημερινὸ σημείωμά μου γράφεται ὁλότελα ἄσχετα ἀπ' ὅσα εἰπώθηκαν γιὰ τὴ λογοτεχνία μας, ἀπὸ τὶς στῆλες "κάποιου" χρονογράφου. Πιστεύω, ἀκόμα, πὼς γράφεται χωρὶς ἐμπάθεια καὶ χωρὶς προκαταλήψεις. Κι' οὔτε, τέλος, πρόκειται γιὰ τὴν ὑπεράσπιση μιᾶς χαμένης ὑπόθεσης, γιατὶ ὅσοι πονοῦν τὸν τόπον αὐτόν, ὅσοι ἐργάζουνται γιὰ τὴν πνευματική προκοπή του καὶ γυρεύουν ὄχι τὸν ἐπιφανειακό, παρὰ τὸ βαθύτερο ἐκπολιτισμό του, παρακολουθοῦν μὲ τὴν καλύτερη συμπάθεια κι' ἀγάπη τὴ λογοτεχνία μας.

Τονίζω, λοιπόν, μιὰ καὶ ξαρχῆς, πὼς ἡ λογοτεχνία μας δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ οὔτε σὲ ποσότητα, οὔτε σὲ ποιότητα μὲ τὶς λογοτεχνίες τῶν σύγχρονων μεγάλων πνευματικῶν λαῶν τοῦ κόσμου μας. Κάτι ἀντίθετο, μέσα στὰ πλαίσια τῆς μέτριας στάθμης τοῦ πολιτισμοῦ μας, θὰ ἦταν μαγεία ἢ θαῦμα — πράματα πού, εὐτυχῶς, ἔχουν ἀπὸ καιρὸ ξεπεραστεῖ. Ὑπάρχουν κι' ἄλλα ἀκόμα αἴτια, ποὺ ἐμπόδισαν ὡς τώρα νὰ γεννηθοῦν στὸν τόπο μας ἔργα μὲ παγκόσμια ἀπήχηση. Ὅμως δὲν πρόκειται νὰ τὰ ἐξετάσω, γιατὶ σὲ τίποτα δὲν ὠφελεῖ τὸν ἀναγνώστη νὰ ξέρει ποιὸς ἀπ' ὅλους εἶναι ὁ φταίχτης : οἱ συγγραφεῖς, ἡ διγλωσσία μας, τὰ σχολειά καὶ τὰ Πανεπιστήμιά μας, ἡ ἡμιμάθεια τῶν «κατὰ τεκμήριο μορφωμένων», ὁ φθόνος καὶ τὸ μῖσος ὅσων καταγίνουνται μὲ τὴν «παραφιλολογία», ποὺ συχνὰ σημειώνει τόση ἐπιτυχία — σημάδι ἀλάνθαστο τῆς μικρῆς ἀκόμα μόρφωσής μας. Ἡ διαπίστωση πὼς ὑπάρχουν καὶ γράφουνται σ' ἄλλες γλῶσσες ἔργα καλύτερα εἶναι, λοιπόν, ἀρκετή, γιὰ τὸν ἀναγνώστη. Ἂν τύχει μάλιστα αὐτὸς νὰ εἶναι πολύγλωσσος κ' ἔτσι ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ χαίρεται τὰ πνευματικὰ αὐτὰ δημιουργήματα ἀπὸ πρῶτο χέρι κι' ὄχι νὰ ποσπαθεῖ ἀπὸ κακότεχνες μεταφράσεις ν' ἀνακαλύψει τὶς ὀμορφιές τους, τότε ἔχει τὸν τρόπο νὰ θέλνεται καὶ νὰ λυτρώνεται ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχή του ἀπὸ τὴν ἄξια σκέψη.

Ὅμως, ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτὴ διαπίστωση, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ κάνω μιὰν ἄλλη: Νὰ συγκρίνω τὴ λογοτεχνία μας μὲ τὶς λογοτεχνίες τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν, νὰ τὴν κοιτάξω, μ' ἄλλα λόγια, μέσα στὰ γεωγραφικὰ καὶ κοινωνικὰ πλαίσια ποὺ ἀναπτύσσεται. Ἀπὸ μιὰ τέτοια σύγκριση ἡ λογοτεχνία μας εἶναι κείνη πού, ἀσφαλῶς, βγαίνει κερδισμένη. Εἶναι ἀσύγκριτα καλύτερη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες καὶ σὲ περιεχόμενο καὶ σὲ σύνθεση καὶ σὲ ὕφος. Εἶναι ἡ μόνη πού, γιὰ τὸν λόγον αὐτόν, θὰ ἔπρεπε ν' ἀντιπροσωπεύει τὰ Βαλκάνια στὴ διεθνῆ κονίστρα τῆς σκέψης. Καμμιὰ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει συγγραφεῖς ἀξίας — τόσο ἀπὸ τὶς παλαιότερες γενεές, ὅσο κι' ἀπὸ τὴ σύγχρονη — ποὺ διαθέτει ἡ δική μας. Κι' ὅμως δὲν εἶνε ἡ λογοτεχνία μας πού, ἀπὸ τὶς ἄλλες βαλκανικές, εἶναι ἡ πιὸ γνωστὴ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Αἵμου. Κι' αὐτὸ γιατὶ στὶς τοιγουρινές μας αὐτὲς χῶρες, τόσο ὁ ἡμερήσιος τύπος, ὅσο κ' οἱ ἁρμόδιοι ἐπίσημοι κι' ἀνεπίσημοι ὀργανισμοί ἔχουν τὴν «ἀφέλεια» νὰ πιστεύουν, πὼς εἶναι καθῆκόν τους νὰ ὑποστηρίζουν ἐκείνους ποὺ γράφουν καὶ νὰ διαφημίζουν τὰ ἔργα τους. Κατέχουνται, βλέπετε, ἀπὸ ἕνα ἀνιάτρευτο ὀμαντισμό: πιστεύουν πὼς δὲν μπορεῖ, μὲ κανέναν τρόπο, νὰ νοηθεῖ ἕνας τόπος πολιτισμένος, ὅσο δὲν ἔχει λογοτεχνία, ὅσο δὲν ἔχει τέχνη γενικά. Καθὼς νομίζουν πὼς ἀπ' αὐτὸ κύρια θὰ κοιθεῖ ἡ στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ τους, θεωροῦν τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα σὰν τὸ καλύτερο ἐθνικὸ κεφάλαιο τοῦ τόπου τους. Σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι τὰ ἔργα αὐτὰ θὰ ἐξετάσουν καὶ τοὺς ὅρους τῆς κοινωνικῆς διαβίωσης τῶν λαῶν τους, γιὰ νὰ βγάλουν τὰ συμπεράσματά τους. Πραγματικά, σκεφτεῖτε τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, χωρὶς τοὺς συγγραφεῖς της καὶ δίχως τοὺς καλλιτέχνες της. Ποιὸς ἀκόμα, θὰ μιλοῦσε γι' αὐτή, ποιὸς θὰ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ἱστορία της; Τὰ ἔργα τοῦ Ἄρη, ὅπως στηρίζουνται πάνω στὴν ἐφήμερη τύχη τῶν ὅπλων, εἶναι πρόσκαιρα· τὰ ἔργα ὅμως τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ Διόνυσου καὶ τῶν Μουσῶν, ὅπως ἐμπνέουνται ἀπὸ κάποια θεία μανία — τὴ μανία ἐκείνη ποὺ ἀπ' αὐτὴ μονάχα ὁ ἄνθρωπος ξεχωρίζει ἀπὸ τ' ἄλλα ζῶα — εἶναι χτῆμα «ἐς ἀεὶ» τῆς ἀνθρωπότητας. Χωρὶς τοὺς ποιητές, τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς καλλιτέχνες τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου θὰ εἶναν, ἀσφαλῶς, ξεχαστεῖ κι' αὐτὸς ὁ Μαραθώνας, κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ Σαλαμίνα. Θὰ ἦταν δυὸ πολεμικὰ ἐπεισόδια μέσα στὰ ἑκατομμύρια ποὺ εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἥλιου καὶ ποτίστηκε ἀπὸ τὸ αἷμα τους ἡ γῆ μας, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ὑπάρχουν ἀπάνω στὸν πλανήτη μας ζῶα κι' ἄνθρωποι.

Ἔπειτα, ὅπως εἶπα καὶ στὴν ἀρχή, ὅσοι ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ χαίρουνται τὰ πνευματικὰ ἔργα ἄλλων λαῶν στὴ γλῶσσα πὸὺ πρωτογράφτη-

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 4)

ΜΙΧΑΛΑΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ: «Κόρμος γυναίκας».

Αἰσθητικὰ ζητήματα

ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΚΡΙΤΙΚΗ

ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗ

Εἶχα κι' ἔχω σταθερὰ τὴ γνώμη, ὅτι, στὸν τόπο μας, — ἴσως κι' ἀλλοῦ, ἀλλὰ στὸν τόπο μας κυρίως — ἕνας ἄνθρωπος ποὺ γράφει, ὀφείλει νὰ βαδίζει τὸ δρόμο του, ἀδιαφορώντας ἐντελῶς γιὰ τὰ λεγόμενα τῆς δῆθεν κριτικῆς, σάν, αὐτή, νὰ μὴν ὑπῆρχε κὰν ὁλότελα. Βέβαια, μιὰ κριτικὴ ἀνώτερη, φωτισμένη καὶ πολιτισμένη, μιὰ κριτικὴ καθοδηγητική, θὰ συντελοῦσε στὴ φυσιολογικώτερη ὡρίμανση μιᾶς ἰδιοφυΐας. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια κριτική, ἀλλοίμονο, δὲ φάνηκε στὸν τόπο μας ἀκόμα. Κάθε ἄνθρωπος ποὺ γράφει κριτικές, κατὰ κανόνα θεωρεῖται κριτικός. Ἀρκεῖ ν' ἀποφασίσει ἕνας ἄνθρωπος, ἐπὶ ἕνα χρονικὸ διάστημα, νὰ διατυπώνει κάποια γνώμη — καὶ κανένας δὲ στερεῖται κάποιας γνώμης — γιὰ νὰ παίρνει τὸν τίτλο κριτικοῦ. Κι' ἂν αὐτὸ κρατήσει ἐπὶ χρόνια, τόσο κατοχυρώνεται τὸ κῦρος του, καὶ τόσο θεωρεῖται αὐθεντία...

Μολαταῦτα, ἰδιοφυΐες κριτικές — οἱ Σαίντ - Μπαίβ, οἱ Ταὶν καὶ οἱ Γκουρμόν, οἱ Μπραντὲς κι' οἱ Μπελίνσκυ τῆς πατρίδας μας — δὲν πρόβαλαν, ἀκόμα, στὸν ὁρίζοντα. Οἱ κριτικοί μας ἔχουν κάποια μόρφωση, κάποιες ὁρισμένες ἱκανότητες, καλὴ θέληση, πρὸ πάντων, ἀρκετή, — ἀλλὰ δὲν εἶναι ἰδιοφυΐες...

Ἴσως νὰ πεῖ κανένας, πὼς ζητῶ πολλά: Γιατί; Ἕνας τόπος ποὺ ἔχει δώσει ποιητὲς σὰν τὸν Κάλβο καὶ τὸ Σολωμό, καὶ πεζογράφους, σὰν τὸν Παπαδιαμάντη, θὰ μποροῦσε, παράλληλα, νὰ δώσει καὶ ἰδιοφυΐες κριτικές. Καὶ ζητῶ τὶς ἰδιοφυΐες, ἐπειδή, ἡ κριτική, ἂν δὲν παρουσιάζεται μ' ἐκείνη τὴν ἀνώτερη μορφή, ποὺ αὐτὲς μποροῦν νὰ τῆς προσδώσουν, βλάπτει μᾶλλον, παρὰ πὸὺ ὠφελεῖ. Αὐτὸ εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο. Ἡ συμβατική καὶ προχειρόλογη καὶ πάρεργη, νὰ ποῦμε, κριτική, ὄχι μόνο δὲν προσφέρει τίποτε, ὄχι μόνο δὲ συμβάλλει στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὸν καταρτισμὸν ἑνὸς ταλέντου, ἀλλά, πότε μὲ τοὺς εὔκολους ἐπαίνους της, τὰ δῆθεν φιλικά ἐγκώμιά της, πότε μὲ τὴν ὕποπτη, κακόβουλη, χολωμένη ἐχθρική της στάση, συσκοτίζει τὴν πραγματικότητα, καὶ θολώνει, δίγως λόγο, τὰ νερά, διαστρέφοντας, καὶ παραχαράσσοντας ἰδέες, σημασίες καὶ προθέσεις...

Μὲ τὸ νὰ διατυπώνουν ὁρισμένοι, μορφωμένοι κάπως ἄνθρωποι, τὴν πολὺ προσωπική τους γνώμη, καὶ τὶς ἰδιαίτερες, ἀτομικές ἀπόψεις τους — αὐτὸ μ' ἀρέσει, κι' ἐκεῖνο δὲ μ' ἀρέσει — δὲ μπορεῖ νὰ θεωρεῖται κριτική, οὔτε, αὐτοί, νὰ θεωροῦνται κριτικοί. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ καταλάβουμε, ἂν θέλουμε νὰ γίνουμε καλύτεροι. Ὅσο θ' ἀνεχόμαστε φιλάρεσκα τὴ νόθη καὶ πλαστὴν αὐτὴ κατάσταση, θὰ μένουμε τυφλοὶ καὶ σκοτισμένοι.

Τὸ τονίζω ἰδιαίτερα αὐτό, ἐπειδὴ ξαίρω νέους ἀξιόλογους, ποὺ αὐτὴ ἡ προχειρολογία, τοὺς ἐνθαρρύνει ἢ τοὺς ἀποθαρρύνει. Ἀγωνιοῦν γιὰ τὴ γνώμη τῶν πλησίον των, καὶ περιμένουν τὸ σπουδαῖο «veto» τῶν, σὰ νὰ ἦταν ἡ ἀπόφασή των, καταδικαστική, κατὰ τὸ πλεῖστον, κάτι τ' ὁριστικὸ καὶ τελεσίδικο, ἀπ' τὸ ὁποῖον κρέμεται ἡ τύχη των! Τὸ πρᾶγμα εἶναι θλιβερὸ καὶ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ σταματήσει...

Σ' ὅλη μου τὴ σταδιοδρομία, «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων», ἤμουν προφυλαγμένος, ἀπὸ ἔνστικτο, ἀπὸ κάθε τέτοια κριτική. Κι' οὔτε κατόρθωσε ποτέ της νὰ μὲ πείσει, ὅτι κάτι ποὺ τὸ πίστευα κακό, ἦταν ὡραῖο καὶ καλογραμμένο, ἢ κάτι ποὺ μὲ ἱκανοποιοῦσε, πὼς ἦταν ἄτυχο, κακὸ κι' ἐλαττωματικό. Δὲν ἦταν τόσο ἡ αὐτοπεποίθηση στὴν ἀτομικήν ἀντίληψή μου, ποὺ μὲ παρακινοῦσε νὰ τὸ κάνω, ὅσο ἡ γνώση τῆς μεγάλης προχειρότητας, τῆς εὐκολίας καὶ τῆς ἐλαφρότητας, καὶ τοῦ ἀσύστατου τῆς κριτικῆς αὐτῆς! Ἡ ξένη γνώμη, πάντοτε, μοῦ ἦταν περιττὴ ἐφόσον ἤξαιρα καὶ τὴν πηγή, καὶ τὴν προέλευσή της, καὶ τὶς ὁρισμένες ἱκανότητες — ἢ κι' ἀνικανότητες, ἐπίσης — τοῦ καλοῦ μου συναδέλφου, ποὺ τὴν εἶχε! Οἱ συνωφρυωμένες αὐστηρότητες, καὶ τ' ἀνηλεῆ των μαστιγώματα, ἢ τὰ μελιστάλακτα ἐγκώμια, κι' οἱ σχετικές μικροφιλοφρονήσεις, μ' εὕρισκαν, πάντα, ἰσχυρὰ θωρακισμένο, καὶ μὲ διασκέδαζαν, ἀληθινά, πολύ! Ἡ αὐστηρή μου αὐτοκριτική, ἡ χωρὶς ὑπερβολὲς, κι' ἀνυστερόβουλη, μοῦ ἦταν, πάντα, ὁδηγὸς πολυτιμώτερος, ἀπὸ τὶς δικές των ἀδυσώπητες, ἢ κολακευτικές, αὐθαιρεσίες...

Τέτοια εἶναί, δυστυχῶς, ἡ «μικροκριτική» μας...

Ἀλλ' ἀφοῦ δὲν ἀποκτήσαμε, λοιπόν, μεγάλους κριτικοὺς, περιωπῆς, πρέπει νὰ μὴ γράφονται καθόλου κριτικές;! Δὲν εἶπα τέτοιο πρᾶμα! Κι' οὔτε μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐμποδίσει, καὶ μὲ κανέναν τρόπο, μιὰ τέτοιαν ἀσχολία! Καθένας εἶν' ἐλεύθερος νὰ κάνει ὅ,τι θέλει... Ἐκεῖνο ποὺ θέλησα νὰ πῶ, εἶναι ὅτι ὅταν ἕνας ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα πρωτοεμφανιζόμενος, ἔχει λάβει τὸ χάρισμα νὰ γράφει, δὲν πρέπει κὰν νὰ τὴν ὑπολογίζει, οὔτε νὰ συμμορφώνεται μὲ τὰ κελεύσματά της! Εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν ἀγνοεῖ, νὰ τὴ λογαριά-

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΟΙ ΔΥΟ ΜΟΥΡΓΟΙ

ΤΟΥ ΓΙΑΓΚΟΥ ΠΙΕΡΙΔΗ

Κάτι δυνατά γάυγίσματα τοῦ Μίρκου ἔξω στό χώλ, ἀνάγκασαν τόν Τάσο γ' ἀφεῖλε τά μάτια. «Τί ὥρα νάναι;» Τά δάχτυλά του ψαχούλεψαν τό χρυσό κάτω ἀπό τό μαξιλάρι. Ἔννιά... «Μόλις ἐννιά...» ψιθύρισε κλείνοντας τά βλέφαρα καί γυρίζοντας ἀπό τ' ἄλλο πλευρό. Δέν πέρασε πολλή ὥρα καί τό σκυλί ἄρχισε πάλι νά γαυγίζει καί νά γκραντζουνίζει τήν ὀξώπορτα καλοσορίζοντας κάποιον ἄγνωστο ἐπισκέπτη.

—Πίσω.. πίσω, Μίρκο, φώναξεν ἡ κυρά του ὀργισμένη ἀνοίγοντας τήν πόρτα. Εἶταν ἕνας μικρός σταλμένος ἀπό τήν μητέρα τῆς νά τῆς εἴπε πῶς δέ θάσγόταν καί νά μή τήν περιμένει. Ὁ Μίρκος ποῦ ἔθλεπε γιά πρώτη φορά τό μικρό, δέν ἔπαψε νά γαυγίζει, νά πηδᾶ καί νά πολεμᾶ μά θνεῖ δξω νά τοῦ δείξει τά δόντια του.

Ὁ Τάσος παραμέρισε τό σκέπασμα καί σηκώθηκε ἀνοιώντας καί ξεφυσώντας. Μ' ὅλο ποῦδωσε τό λάγο του πῶς δέ θά τάβαζε πιά μέ τό σκυλί, δέν τόπαιρνε ἀπόφαση. Εἶταν ἀγώνευτο! Ἄχ γιά νά μποροῦσε νά τοῦ πετάξει στό κεφάλι τά παλιοπάπουτσά του! Μά θά βροῦν τά πόδια τῆς κυρᾶς του καί τότε ἀλλοίμονο..

—Σκάσε! Σκάσε πιά...

Ὁ Τάσος πού τίς Κυριακές ἔμενε ἐαπλωμένος λίγο πάρα πάνω, ἄνοιξε κατσουδιασμένος τήν πόρτα τῆς κάμαρᾶς του καί σπόθηκε μουρμουρίζοντας στό κατώπι.

—Σὲ ἐύπνησε, ἔ; τοῦ εἶπεν ἡ Φρόσω μέ κόπειο ἀνήσυχο ὕφος. Μά σταεί ὁ πρωϊνός ἐπισκέπτης.

Ὁ Τάσος κατάπιε τή δυσφορία του, χαμογέλασε ἀνάφανα καί σίγκοντας μιά λοφή κατά τό χῶ, μπῆκε πίσω στήν κοισσά του. "Ανοιξε τό παπούπουσο καί ἀνάσασε βαθειά τά πρωϊνά κελλοκοιουνιά ἀεράκι ποῦ σάλευε ἀπαλά-ἀπαλά, τόν κοφή κάπειον νιτσισσιάσι πέσα σέ μιά μάντρα. "Ἐπειτα πῆγε στήν κουζίνα νίαστικε κι' ἔφαγε τό ἀπόμεινε ἀπό τό κεφάλι του κοφάδι συνοδοῦσε.

—Ντούσο κι' ἔλα νά πάρουμε μαζί τόν καφέ, τοῦ εἶπεν ἡ Φρόσω τή στιγμή ποῦ περνοῦσε δίπλα της.

Ἐκεῖνος δέχτηκε πρόθυμα τήν κοινωνικάτικη πρόσκληση. "Ετσι ἔκανε καί σέ ἀρκετές λεπτούτες ἀκεφιές τοῦ, γιατί δέν ἤθελε νά περνᾶ σπιτάκια τῆς Φρόσω καί σκοπεύοντας. Τίς καθημερινές ἔφηνε σπιτάκι νά τή λευτερώνει. Ἀπό τίς δυό κάμαρες ποῦ ἔνει νοικιασμένες, καί τό ὑπόνεμο — ἕνα μικρό ὑπόνεμο — θγάζει κουτσό - σπρωτά τά ἔξοδά της. Γιά τουαλέττα οὔτε λόγος. Δέν ὑποφέει δίπλα ὑπό τή στέρηση, γιατί δέν πολυθνάνει ἔξω. Ὡστόσο, κι' ἔτσι καθώς παρουσιάζεται, μέ τό ἁπλά καί σπουδαῖο φόεμα τοῦ σπιτιοῦ, λουδυδίζει. Κάτω ἀπό τή φτηνή μπλουζίτσα δέ δυσκολεύεται κανείς νά διακρίνει τίς χάσες τοῦ θεργέλιγνου κορμιοῦ τῆς. Ἔχει ἐκφραστικά μάτια καί τόρη φρεσκάδα στό πρόσωπο, ποῦ δέν τῆς δίνεις περισσότερο ἀπό 25 χρόνια. Ἐνῶ πάτησε τά εἴκοσι ὀντῶ.

Ἡ μητέρα της, ἡ κυρά Κωστοῦλα, ἔρνεται κόθε τόσο· καί μένει μαζί της κάμποσες μέρες. "Ἐπειτα γυαλίζει δέ θά ἐνόντεν τήν πρόσκλησι. «Μά γιατί δέν ξεκινίζει;» σκέφθηκε. Ρίχνοντας μιά ματιά στήν κλειστή πόρτα του.

Ὁ Μήτσος παρουσιάστηκε ἀντιστός καί καλημέρισε μέ βραχνή φωνή.

—Καλά νά τά πάθεις! εἶπεν ἡ Φρόσω θεοβίβντας. Ὁ νέος ἀπό δῶ γυοῖζε, στίς τάβεσίες κόθε Σάββατο καί τραγουδᾶ πίνοντας μέ παρέες. Τί νά σοῦ κάνει αὐτό τό λαβρύγγι...

—Τά νειάτα.... τά νειάτα,... εἶπε χαμογελῶντας ὁ Τάσος, χωρίς νά σηκ. ει τά μάτια του.

—Δέν μπορῶ ν' ἀρνηθῶ στοὺς φίλους μου..., δέ θέλω νά τούς δυσαρεσηθοῦν...

—Νά μήν τραγουδᾶς.

—Πῶς νά μήν τραγουδᾶς, ὅταν σέ παρακαλοῦνε... ἄντρες καί γυναῖκες.

Ἡ Φρόσω καμώθηκε πῶς δέν πρόσεξε. "Απλωσε τό χέρι καί χτίβεψε τό κεφάλι τοῦ Μίρκου ποῦ εἶχε προβάλει κάτω ἀπό τήν καρέκλα της.

Κι' ἔξαφνα ἐκεῖ ποῦ ὁ Μῆτσος δικαιολογιόταν γιά τίς τρέλλες του, ἡ Φρόσω ἔσκυψε, σήκωσε τά ἀντιπαθητικό ζῶ στήν ποδιά της καί εἶπε μέ τραγουδιστή φωνή:

—Παιδί μου.... γιόκα μου ἐσύ....

Ὁ σκύλος, ἀσφαλισμένος τώρα πιά στά γόνατα τῆς κυρᾶς του, τοξεύσι γρήγορες ματιές στούς δυό νοικιάρηδες ὅπως ἕνας νοικοκύρης σ' ἕνα ἀνεπιθύμητους μουσαφίρδες. Κι' ὅμως ἀπό τή ψυαλάδα τοῦ ματιοῦ καταλάβαινε κανείς πῶς ἡ ἔκφασση ἄλλαζε ἀπό τόν ἕνα στόν ἄλλο. Θεομές οἱ ματιές στό Μῆτσο καί ψυχρές στόν Τάσο — ψυχρές κι' ἐχθοικές...

—Μά εἶβατε πῶδ σᾶς κοιτάζει καί τούς δυό; Σάν ἄνθρωπος.

—Εἶδα! εἶπεν ὁ Μῆτσος χαμογελῶντας στό συγκότσικό του.

Ἐκεῖνος, θψκσε ἀπειλητικά τό δάντυλό του στό ζῶ. Ὁ Μίρκος κατέβασε τά κουκουλωτά του βλέφασα, συμμάζεψε τά μακρυά του ἀστιά καί νόρισε τά μόρτα τοῦ στήν ἀγκαλιά τῆς κυρᾶς του. Ἐκεῖνη τόν παραμέρισε κι' ἄνοιξε νά σίνει πρσίφεργες ματιές πότε σ' αὐτόν κι' ἄλλοτε στόν Τάσο, προφέροντας λόγια πειραντικά γαδιάρικα καί ἀπεκεμένα, τόσο, ποῦ δέν καταλάβαινες ἂν ἀπευθύνονται στό σκύλο ἤ στό νοικάρη τους. Κ' εἶταν τόσο εὔθυμο τό ἤθος της, ποῦ δέν οοῦ πήγαινε νά ἐνιώσεις μαζί της.

—Τό μοῦργο! Πόσο μέ διασκεδάζει!..

Στή λέξη «μοῦργος» ὁ Τάσος ὄιψσε ἐσωτπικά τά βλέφαρα στή νοικοκυρᾶ του, μά σά μετανοιωμένος τά κατέβασε ψιθυρίζοντας : «Τί ἰδέα!' Λέει κότι λόγια αὐτή ἡ γυναῖκα!»

«Αὐτή ἡ γυναῖκα», ἡ Φρόσω, δέν ἔχει τίποτα ἀπό τόν τύπο τῆς σπιτονοικοκυρᾶς. Χήρα ἐνός δημοσίου μικροπαλλήλου, ποῦ πεθαίνοντας τῆς ἄφισε τό σπίτάκι αὐτό καωμένο μέ γίλιες δυό οἰκονομίες, ζεῖ, τόν περισσότερο καιρό, μόνη. Λίγο στενόνοια εἶν' ἡ ἀλήθεια νά εὐνοεῖ σπανίνη γιά τή λευτεριά της. Ἀπό τίς δυό κάμαρες ποῦ ἔνει νοικιασμένες, καί τό ὑπόνεμο — ἕνα μικρό ὑπονάκι — θγάζει κουτσό - σπρωτά τά ἔξοδά της. Γιά τουαλέττα οὔτε λόγος. Δέν ὑποφέει δίπλα ὑπό τή στέρηση, γιατί δέν πολυθνάνει ἔξω. Ὡστόσο, κι' ἔτσι καθώς παρουσιάζεται, μέ τό ἁπλά καί σπουδαῖο φόεμα τοῦ σπιτιοῦ, λουδυδίζει. Κάτω ἀπό τή φτηνή μπλουζίτσα δέ δυσκολεύεται κανείς νά διακρίνει τίς χάσες τοῦ θεργέλιγνου κορμιοῦ τῆς. Ἔχει ἐκφραστικά μάτια καί τόρη φρεσκάδα στό πρόσωπο, ποῦ δέν τῆς δίνεις περισσότερο ἀπό 25 χρόνια. Ἐνῶ πάτησε τά εἴκοσι ὀντῶ.

Ἡ μητέρα της, ἡ κυρά Κωστοῦλα, ἔρνεται κόθε τόσο· καί μένει μαζί της κάμποσες μέρες. "Ἐπειτα γυαλίζει δέ θά ἐνόντεν τήν πρόσκλησι. «Μά γιατί δέν ξεκινίζει;» σκέφθηκε. Ρίχνοντας μιά ματιά στήν κλειστή πόρτα του.

Ὁ Μῆτσος παρουσιάστηκε ἀντιστός καί καλημέρισε μέ βραχνή φωνή.

—Καλά νά τά πάθεις! εἶπεν ἡ Φρόσω θεοβίβντας. Ὁ νέος ἀπό δῶ γυοῖζε, στίς τάβεσίες κόθε Σάββατο καί τραγουδᾶ πίνοντας μέ παρέες. Τί νά σοῦ κάνει αὐτό τό λαβρύγγι...

—Τά νειάτα.... τά νειάτα,... εἶπε χαμογελῶντας ὁ Τάσος, χωρίς νά σηκ. ει τά μάτια του.

—Δέν μπορῶ ν' ἀρνηθῶ στοὺς φίλους μου..., δέ θέλω νά τούς δυσαρεσηθοῦν...

—Νά μήν τραγουδᾶς.

—Πῶς νά μήν τραγουδᾶς, ὅταν σέ παρακαλοῦνε... ἄντρες καί γυναῖκες.

Ἡ Φρόσω καμώθηκε πῶς δέν πρόσεξε. "Απλωσε τό χέρι καί χτίβεψε τό κεφάλι τοῦ Μίρκου ποῦ εἶχε προβάλει κάτω ἀπό τήν καρέκλα της.

Κι' ἔξαφνα ἐκεῖ ποῦ ὁ Μῆτσος δικαιολογιόταν γιά τίς τρέλλες του, ἡ Φρόσω ἔσκυψε, σήκωσε τά ἀντιπαθητικό ζῶ στήν ποδιά της καί εἶπε μέ τραγουδιστή φωνή:

—Παιδί μου.... γιόκα μου ἐσύ....

Ὁ σκύλος, ἀσφαλισμένος τώρα πιά στά γόνατα τῆς κυρᾶς του, τοξεύσι γρήγορες ματιές στούς δυό νοικάρηδες ὅπως ἕνας νοικοκύρης σ' ἕνα ἀνεπιθύμητους μουσαφίρδες. Κι' ὅμως ἀπό τή ψυαλάδα τοῦ ματιοῦ καταλάβαινε κανείς πῶς ἡ ἔκφασση ἄλλαζε ἀπό τόν ἕνα στόν ἄλλο. Θεομές οἱ ματιές στό Μῆτσο καί ψυχρές στόν Τάσο — ψυχρές κι' ἐχθοικές...

—Μά εἶβατε πῶδ σᾶς κοιτάζει καί τούς δυό; Σάν ἄνθρωπος.

—Εἶδα! εἶπεν ὁ Μῆτσος χαμογελῶντας στό συγκότσικό του.

Ἐκεῖνος, θψκσε ἀπειλητικά τό δάντυλό του στό ζῶ. Ὁ Μίρκος κατέβασε τά κουκουλωτά του βλέφασα, συμμάζεψε τά μακρυά του ἀστιά καί νόρισε τά μόρτα τοῦ στήν ἀγκαλιά τῆς κυρᾶς του. Ἐκεῖνη τόν παραμέρισε κι' ἄνοιξε νά σίνει πρσίφεργες ματιές πότε σ' αὐτόν κι' ἄλλοτε στόν Τάσο, προφέροντας λόγια πειραντικά γαδιάρικα καί ἀπεκεμένα, τόσο, ποῦ δέν καταλάβαινες ἂν ἀπευθύνονται στό σκύλο ἤ στό νοικάρη τους. Κ' εἶταν τόσο εὔθυμο τό ἤθος της, ποῦ δέν οοῦ πήγαινε νά ἐνιώσεις μαζί της.

—Τό μοῦργο! Πόσο μέ διασκεδάζει!..

Στή λέξη «μοῦργος» ὁ Τάσος ὄιψσε ἐσωτπικά τά βλέφασα στή νοικοκυρᾶ του, μά σά μετανοιωμένος τά κατέβασε ψιθυρίζοντας : «Τί ἰδέα!' Λέει κότι λόγια αὐτή ἡ γυναῖκα!»

«Αὐτή ἡ γυναῖκα», ἡ Φρόσω, δέν ἔχει τίποτα ἀπό τόν τύπο τῆς σπιτονοικοκυρᾶς. Χήρα ἐνός δημοσίου μικροπαλλήλου, ποῦ πεθαίνοντας τῆς ἄφισε τό σπίτάκι αὐτό καωμένο μέ γίλιες δυό οἰκονομίες, ζεῖ, τόν περισσότερο καιρό, μόνη. Λίγο στενόνοια εἶν' ἡ ἀλήθεια νά εὐνοεῖ σπανίνη γιά τή λευτεριά της. Ἀπό τίς δυό κάμαρες ποῦ ἔνει νοικιασμένες, καί τό ὑπόνεμο — ἕνα μικρό ὑπονάκι — θγάζει κουτσό - σπρωτά τά ἔξοδά της. Γιά τουαλέττα οὔτε λόγος. Δέν ὑποφέει δίπλα ὑπό τή στέρηση, γιατί δέν πολυθνάνει ἔξω. Ὡστόσο, κι' ἔτσι καθώς παρουσιάζεται, μέ τό ἁπλά καί σπουδαῖο φόεμα τοῦ σπιτιοῦ, λουδυδίζει. Κάτω ἀπό τή φτηνή μπλουζίτσα δέ δυσκολεύεται κανείς νά διακρίνει τίς χάσες τοῦ θεργέλιγνου κορμιοῦ τῆς. Ἔχει ἐκφραστικά μάτια καί τόρη φρεσκάδα στό πρόσωπο, ποῦ δέν τῆς δίνεις περισσότερο ἀπό 25 χρόνια. Ἐνῶ πάτησε τά εἴκοσι ὀντῶ.

Ἡ μητέρα της, ἡ κυρά Κωστοῦλα, ἔρνεται κόθε τόσο· καί μένει μαζί της κάμποσες μέρες. "Ἐπειτα γυαλίζει δέ θά ἐνόντεν τήν πρόσκλησι. «Μά γιατί δέν ξεκινίζει;» σκέφθηκε. Ρίχνοντας μιά ματιά στήν κλειστή πόρτα του.

Ὁ Μῆτσος παρουσιάστηκε ἀντιστός καί καλημέρισε μέ βραχνή φωνή.

—Καλά νά τά πάθεις! εἶπεν ἡ Φρόσω θεοβίβντας. Ὁ νέος ἀπό δῶ γυοῖζε, στίς τάβεσίες κόθε Σάββατο καί τραγουδᾶ πίνοντας μέ παρέες. Τί νά σοῦ κάνει αὐτό τό λαβρύγγι...

—Τά νειάτα.... τά νειάτα,... εἶπε χαμογελῶντας ὁ Τάσος, χωρίς νά

ζει σάν ἀνύπαρκτη, καί νά μήν ἐπηρεάζεται καθόλου, ἀπ' τούς ἐπαίνους ἤ τήν ἔλεγχό της! "Αν τά καταφέρει νά τό κάμει, — τόσο τό καλύτερο γι' αὐτόν! Θά κερδίσει, ἀπό μιᾶς ἄργης, χωρίς παραπλανήσεις, ὅλο τόν πραγματικό, παρθένον ἑαυτό του, — πρός ὄφελος ἀσύγκριτο δικό του, καί τῶν ἄλλων...

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

"Από μικρός ἦταν τέτοιος. Ὀχτώ, ἐννιά, δέκα χρονῶν δέ μποροῦσε κανείς νά τόν πεῖ «πωιδί». Οὔτε κι' ἔφηβο ἀρχότερα. Εἶχε κιόλας τή σημερινή φυσιογνωμία τοῦ ἄντρα. Θέταν δεκατεσσάρων χρονῶν ὅταν ἔχασε τόν πατέρα του καί μ' ὅλο ποῦ ἦταν ὁ μικρότερος, ὅλα τόν σκουντοῦσαν νά πάρει «αὐτός» μέσα στό σπίτι, τή θέση του. Ἡ μητέρα του ἔλεγε κλείνοντας τό μάτι στήν ἀδερφή του, πῶς τώρα πιά ὁ Τάσος εἶναι ὁ ἀρχηγός τῆς οἰκογενείας.

Τό θάρος «τοῦ ἀρχηγοῦ» τόνοιωσε τρία χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἔχασε καί τή μάνα του — μιάν ἄγια γυναῖκα — πού τούς συντροῦσε ξενοράϊσντας. "Ἐπρεπε νά φροντίσει ὁ Ἰδιος γιά τόν ἑαυτό του καί τήν ἀρρωστιάρα ἀδερφή του, ποῦ δέ μπῆκε στόν κόσμο καί ποῦ ἦταν ἀνίκανη νά βοηθήσει. Παράτησε τό σχολεῖο καί τά ἐμπορικά ποῦ σπούδαζε κι' ἔπιασε δουλειά. "Ἔκανε κάμποσα ἐπαγγέλματα ὧς ποῦ νά ταχτοποιηθεῖ. Ἀντιγραφέας σέ δικηγορικό γραφεῖο, πλασιέ σέ διαφημιστική ἑταιρία, ἀλληλογράφος σ' ἐμπορικό κατάστημα. Μά ἦταν τόσο χαμηλός ὁ μιστός του ποῦ ἀγωνιζόταν νά τά θγάλει πέρα. Ὡστόσο, ἕνας δυνατός λογισμός δέ χάνεται. Μέ τήν ὑπόστηριξη ἑνός μεγάλου φίλου του, κατόρθωσε νά διοριστεῖ στήν Ἠλεκτρική Ἑταιρία, ὅπου τό μέλλον τοῦ χαμογελοῦσε.

Τότε ξανάσανε. Ἡ ἀδερφή του ὁ μως δέν ἔπαιρνε πτνιό τῆς. Σερνόταν ἀπό τή μιά κάμαρη στήν ἄλλη κι' ἔκανε μισερές τίς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ. Δέν ἔβγαινε. Ἀριά καί πολύ νά κάνει μιάν ἐπίσκεψη σέ καμμιά παλιά φιλενάδα τῆς μακαρίτισσας μητέρας της. Ὁ Τάσος τή λυπόταν καί τά περισσότερα θράδυα ἔμενε νά τή συντροφοέει.

Πόσο ἄχαρα περνοῦσαν οἱ δυό τους τό κυριακάτικο ἀπόγευμα! Συχνά μόνοι. Κάποτε δεχόταν ἕνα μακρυνό θεῖο ἤ τήν ἠλικιωμένη γειτόνισσα. Τό ἀπόκεντρο σπίτι, ὁ ἔρημος τήν ὥρα ἐκείνη δρόμος, τό ἀδιάφορο κουθεντολόϊ τοῦ θείου, τῆς γειτόνισσας καί τῆς ἀγέλαστης ἀδερφῆς, ἦταν ἡ διασκέδασή τους. Κι' ὅταν ἄρχιζε ἔθγαινε νά πάει ν' ἀνταμώσει τούς φίλους του, κουβαλοῦσε μαζί του τή μελαγχολία τοῦ σπιτιοῦ, τό παράπονο τῆς ἀρρωστης.

Μέ τέτοια συντρόφισσα, ἔζησε τά καλύτερα χρόνια του. Ἐπιτέλους, ἀναπαύθηκε — πάει ἕνας χρόνος.

Σάν ἔμεινε μόνος, ἑνοιωσε τοῦς ὄμους του ξαλαφρωμένους, τά χέρια του λυμένα, τήν ψυχή του διψασμένη γιά λίγη χαρά. Πούλησε τά ἔπιπλα, ἄφισε τό σπίτι καί συστημένος ἀπό μιά παλιά φιλενάδα τῆς ἀδερφῆς του νοικοθλήθηκε μέ τίς θολτσές του στό ἐπιπλωμένο δωμάτιο τῆς Φρόσως. Ἕνα ἡλιακό δωμάτιο ὁποῦ τόν ἔκανε ν' ἀγαπήσει τό σπίτι καί νά μένει τίς περισσότερες ὧρες διαθάζοντας, κουβεντιάζοντας ἤ ὀνειροπολώντας.

Τότε πρόσεξε πώς ἡ νοικοκυρά του ἤταν πολύ νέα καί πώς ἤφερνε τόν ἥλιο μέσα της : χαρά, δροσιά, ὑγεία. Κι' αὐτός ποῦ δέν πίστευε τί ποτα, ἄρχισε νά πιστεύει στίς εὐεργετικές ἐπιδράσεις. Τίς διάκρινε ἄλλωστε στό σκυλί τῆς, στό συγκάτοικο καί λίγο στόν ἑαυτό-του.

Συμπαθητικός, ἐνξάστρατος, ἀσήμαντος, μέ τσαχπίνικα μάτια καί πυκνά μαλλιά, ὁ Μήτσος, ἤταν δέν ἤταν τριάντα χρονῶν. Εἶχε ὅ,τι χρειάζεται γιά ν' ἀρέσει, μά κανείς δέ μπορεί νά θεβαιώσει ἂν ἄρεσε πραγματικά στή Φρόσω. Ἡ ἀν ἡ Φρόσω πραξογελοῦσε μαζί του ὅπως μέ τόν ἄλλο τῆς νοικάρη. Ἤταν τάχα τόσο ἀφοσιωμένη στό σκυλί τῆς;

Στό κατάστημα ποῦ ἐργαζόταν ὁ Μῆτσος — ὑπάλληλος στοῦ Λαμπρόπουλου — κάποιος συνάδελφός του, μή μπορώντας νά χωνέψει τήν ἰσια χωρίστρα του καί τά καλοχτενισμένα, ἀστραφτερά, μαλλιά του, τόν ἔθγαλε — τί κακία! — «μπαρμπέρη». Μπαρμπέρη» τόν φώναζαν κι' οἱ ἄλλοι κι' ὅμως ἤξεραν — ἴσως γί' αὐτό ἀκόμη — ὅτι ἔχει φωνή τενόρου κι' ὅτι τό θράδυ σπουδάζει στό Ὠδεῖο. Ἐκεῖνος δέ θύμωνε. Ἔγελοῦσε μ' ὅλους τούς ὄμους καί χαμογελοῦσε. Κι' ὅμως ἔνα Ἥξερον ἀκόμα πάω ὁ δεύκολός του τό ἔπιασε σχέθηκε ὑποτροφία ἀνεθάνε πρῶτος στίς ἐξετάσεις, μά κείνος δέ μπορεσε ἀγρεμέος, τ' ἄρπαξε μέ τό στόμα ἀπό τά χέρια τῆς καί τόσπασε...

(ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ)

Γλωσσικές σημειωσούλες

Καί πάλι οἱ «μά» καί «παρά» (ἤ «μόνο»)

ΤΟΥ κ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ

Ὁ ἀγαπητός μου ξάδερφος Καρθαῖος, ἀπαντώντας στή σημειωσούλα μου γιά τή διάκριση ἀνάμεσα στό «μ ά» καί στό «μ ό ν ο» (ἤ «παρά»), φτάνει στό συμπέρασμα, πώς ὑπάρχει μεγάλη λ ο γ ι κ ή διαφορά ἀνάμεσά τους. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς ἐγώ δέ διατύπωσα καλά, τί ἤθελα νά πῶ, γι' αὐτό ἡ διαφωνία μας. Λοιπόν ξαναδιατυπώνω ὅσα εἴπαμε, ἔτσι:

Στήν περίσταση ποῦ ἔχουμε δυό ἀ ν τ ί θ ε τ ι κές (ἐναντιωματικές) πρότασες ἤ φράσες, χρειάζεται βέβαια γιά τή σύνδεσή τους ἕνας ἐ ν α ν τ ί ω μ α τ ι κ ό ς σύνδεσμος (αὐτό γιά κάθε γλῶσσα)· ἐμεῖς ἔχουμε τόν' «μ ά» (ἤ τόν «ὅ μ ω ς» καί πολύ σωστά ὁ Καρθαῖος λέει πῶς μπορεῖ ἡ φράση νά εἶναι ἡ κ α τ ά φ α τ ι κ ή ἤ ἀ ρ ν η τ ι κ ή. Παραδείγματα : 1ο) «Ἔφαγα πολύ, μά δέν ἤπια καθόλου». 2ο) «Δέν ἔφαγα πολύ, μά ἤπια ἀρκετά».

Τώρα ἔρχουμε στήν περίσταση, ποῦ ἔχουμε δυό ἀ ν τ ι θ ε τ ι κ έ ς φράσες ἤ λέξες, μέ τήν πρώτη φράση ἀ π ο φ α τ ι κ ή (ἀρνητική), ἐδῶ, λέει ὁ Καρθαῖος, ἡ ζωντανή μας γλῶσσα κάνει χρήση ἑνός ἐ λ ι α (τ ε ρ ο υ (ἐναντιωματικοῦ κι' αὐτοῦ συνδεσμου, τοῦ «μ ό ν ο» ἤ «π α ρ ά». Βέβαιά, εἶναι σωστό, κείνο, ποῦ λέει πώς ὑπάρχει λ ο γ ι κ ή διαφορά ἀνάμεσα στό «μ ά» καί τό «π α ρ ά»· μά θά ἔπρεπε νά πῶμε σ α φ έ σ τ ε ρ α: ἀνάμεσα στίς δυό αὐτές ἀ ν τ ι θ ε τ ι κ έ ς φράσες (ἀπό τό ἕνα μέρος) καί στίς δυό αὐτές ἀ ν τ ι θ α τ ι κ έ ς (ἀπό τό ἄλλο)· ὄχι ἀνάμεσα στούς συνδέσμους τους «μ ά» καί «μ ό ν ο» (ἤ «παρά»). "Ἐδῶ δηλ. φαίνεται πώς ἐγώ δέν ἐξηγήθηκα καλά: λέγοντας πώς δέν ὑπάρχει λογική διαφορά, νόμισα πῶς ἐννοοῦσε σ τ ο ύ ς σύν δ ε σ μ ο ύ ς (κ ά θ ο ς λέει, μά ἐνοῶντας στίς ἔ ν ν ο ι ε ς). Εἴμαστε λοιπόν κ α τ ά θ ε τ ο ς ὁλότελα σύμφωνοι : "Ἡ λ ο γ ι κ ή διάκριση ὑπάρχει στίς ἔ ν ν ο ι ε ς, ὄχι στούς σύν δ ε σ μ ο ύ ς ὁλότελα ἐξ ο τ ε ρ ι κ ὸ ζήτημα εἶναι ἡ ὕπαρξη στή γλῶσσα μας, ἐνδ ς ἰ δ ι α ί τ ε ρ ο υ σύνδεσμου (γιά τήν περίσταση αὐτή), τοῦ «π α ρ ά» ἤ «μ ό ν ο» (ποῦ καμμιά ἄλλη εὐρωπαϊκή γλῶσσα δέν τόν ἔχει, ἐχ'ὡς ἀπό τήν γερμανική).

Εἶναι θέβαια π λ ο ῦ τ ο ς στή γλῶσσα μας ἡ διάκριση αὐτή, τονίζεται μέ ἕνα ἰ δ ι α ί τ ε ρ ο σύνδεσμο (χωρίς ὅ ,τι ἀς εἶναι καί ἀ ν α γ κ α σ τ ι κ ή λογικά). Κείνο ποῦ θά χρειαζότανε ὅμως ἀκόμα, νομίζω, εἶναι νά γινει ἔρευνα, ἀ ν ἡ κ α τ ά π ό σ ο ν ὁ ἰ δ ι αίτερον σύνδεσμος εἶναι γ ε ν ι κ ά σ ὲ χ ρ ή σ η' γιατί, κατά τόν ἴδιο τόν Καρθαῖο, στήν Ἑ ρ τ ά ν η σ ο (καί στήν Κ ρ ή τ η) δέν γίνεται μεγάλη διάκριση μεταξύ τοῦ «μ ά» καί τοῦ «μ ό ν ο». (Κι' ἐγώ ὁ ἴδιος μπορῶ νά τῶ, πῶς, ἄν καί διακρίνω τήν ὑπαρξη τοῦ «μ ό ν ο» μά δ ἐ χ τ υ τ ά πολύ ἀσκημα στό ἀλφαβητικό μου ἀστημα καί τό «μ ά» στή θέση τοῦ «μ ό ν ο» ἤ «π α ρ ά»). "Ετσι τελειώνουμε. Μά θά ἤθελα ἀκόμη καί κάτι ἄλλο νά δ ι α σ α φ η ν ί σ τ ε ἰ : Στίς φράσες, π. χ.: «Δέν πᾶς "ὀχολειό σου, μ ό ν ο γυοῖζεις (ἤ π α ρ ά γυρίζεις) στούς δρόμους ὁλημέρα», ποῦ τάχα νά βρίσκεται ἡ ἀντίφαση: στίς δυό φράσες ὁ λ ό κ λ η ρ ε ς ἡ καλύτερα μ ό ν ο στίς: «πᾶς ἀπό σ χ ο λ ε ι ό σ ο υ» καί «γ υ ρ ί ζ ε ις σ τ ο ὺ ς δ ρ ό μ ο υ ς» κλπ., μ α ζ ι μ έ τ ὴ ν ἄ ρ ν η σ η τ ῆ ς α': "Ἐγώ νομίζω, πώς ἄμα μπεῖ καί τό ἐ ν (δέν πᾶς , δέν ἔχουμε πιά ἀ ν τ ί φ α σ η (οὔτε κάν ἀ ν τ ί θ ε σ η), μά ἔχουμε δυό φράσες, ποῦ σ υ φ ω ν ο ῦ ν ὁλότελα' τήν 3' μποροῦμε νά τήν ποῦμε σ χ ε δ ὸ ν σ ο ὐ σ ι ο μ η μ ὲ τ ὴν α': λοιπόν λ ο γ ι κ ά ὁ «μ ό ν ο» (ἤ «παρά») δέν εἶναι καθόλου ἐ ν α ν τ ι ω μ α τ ι κ ό ς σύνδεσμος (ἔτσι μοῦ φαίνεται), εἶναι σ υ ν δ ε τ ι κ ό ς μόνο.

Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ

Ἀθ., 5 Μαΐου 1949.

Φύση καί Τέχνη

Ο ΚΗΠΟΣ

Τοῦ ἀγρολόγου — κηποτέχνη κ. Κ. Β. ΣΑΚΑΝΤΑΝΗ

Δέν ὑπάρχει γιά τόν ἄνθρωπο τόπος ποῦ θά μποροῦσε νά τοῦ δώσει τίς μεγαλύτερες λοχτάρες τῆς ψυχῆς, τή χαρά, τή γαλήνη, τήν ἰσορροπημένη σκέψη, τό παιγνίδι, τό ρεμβασμό, τήν αἰσθητική ἀπόλαυση, τήν ψυχική κάθαρση, ἄλλος ἀπό τόν κῆπο.

Εἶναι ὁ χῶρος τῆς γοητείας, ὅπου μέ τά ἀπλούστερα μέσα κερδίζει ὁ ἄνθρωπος τήν πιό «ἐλευσύνθετη» ἀπόλαυση. Ποιός τό ἀποφασίσει νά σέ πάρει μ' ἕνα τέτοιο δίσκο μαζί;...

Δέ συμπαθοῦσε διόλου τό Μίρκο, ἡ γρέα. Τόν εἶχε γιά γρουσούζη καί τοῦ φόρτωνε ὅλες τίς κακοτυχίες τῆς κόρης της. Τόν θεωροῦσε ἐμπόδιο στήν ἀποκατάσταση τῆς. Τήν πείραζε καί στά νεῦρα ἡ παρουσία του, μά τί νά πεῖ! "Οταν πάνω ἀπό τό σκυλί, ἡ ματιά της διασταυρωνόταν μέ τή ματιά τοῦ κῦρ Τάσου, καταλάβαινε, κι' ἄς μή τόν πολυσυμπαθοῦσε κι' αὐτόν, πώς ἕνα εἶδος μυστικῆς συμμαχίας, τοῦς ἕνωνε.

Τόξερε ὅλ' αὐτά ἡ Φρόσω, μ' ὁ διαφοροῦσε. Μιά μέρα ὅμως, γυρίζοντας ἀπό τήν ἀγορά, θρῆκε τό σκύλο πνιγμένο στοὺς λυγμοὺς νά τήν κοιτάζει μέ θολά μάτια καί πιό πέρα, ἕνα μπαστοῦνι σπασμένο. Μόλις τήν εἰδε, ζωήρεψε κι' ἄρχισε νά γαυγίζει πότε τή μάνα της, δοκιμάζοντας νά δρμήσει πάνω της, κι' ἄλλοτε πρός τή μισανοιγμένη πόρτα τοῦ Τάσου, χωρίς μολαταῦτα νά τολμᾶ νά μπεῖ. Ἡ Φρόσω τόν χάδεψε, γιά νά εἰρηνέψει, μά ὅσο τόν χάδευε, τόσο ἐκεῖνος ἀγκομαχοῦσε, τόσο γαυγιζε καί στίς δυό διευθύνσεις.

Στάθηκε, κοίταξε ξανά τό σπασμένο μπαστοῦνι καί φαντάστηκε τή σκηνή.. Ὁ «ἐχθρός» — ποιός ἄπο τούς δυό; — ἐρεθισμένος ἀπό τά γαυγίσματα, θέ σήκωσε τό μπαστοῦνι καί τοῦ κάφεσε κάνα δυό χτυπήματα. "Ισως πάλι νά μή πρόφασε γιατί τό ζῶ, πῆδησε, ἄρπαξε στά δόντια του τό ξύλο καί τό σπασε, ὅπως ἔκανε μιάν ἄλλη φορά ποῦ ἤθελε ἡ ἴδια νά τό δείρει.

«Μίρκο, Μίρκο! γιά νά δῶ τό στόμα σου;... Εἶναι ματωμένο τό στόμα σου, ποῦ νά κουλαοῦν τά χέρια ἐκείνου ποῦ σέ μάτωσε.»

Ὁ Τάσος, στήν κάμαρά του, κράτησε σιωπή. Ἡ μέινα της, ὅμως, δικαιολογήθηκε. Ἀπό τό πεῖσμα του ποῦ δέν τόν ἤπρε μαζί της, (ἔξερε πόσο πεισματάρης εἶναι ὁ σκύλος τῆς ἀγρίεψε) γαύγισε καί ζητοῦσε νά ξεπαρτίσει. Τόν φώναξε χάϊδευτα, μέ τίποτα. Σήκωσε τόν κόσμο στό πόδαρι. Στήν ἀμηχανία της ἤρθε τό μπαστοῦνι νά τόν

ΑΛΝΤΟΥΣ ΧΑΞΛΕΥ

ΚΟΝΤΡΑΠΟΥΝΤΟ

Μετάφραση ἀπ' τ' Ἀγγλικά Σταύρου Στάγκου

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ)

Ἀκούοντας τὴν «τηλεφωνικὴ» αὐτὴ ἀπάντησή του, ἡ Ἔλινορ πειράχτηκε κι ἀποτραβήχτηκε ἐυθύς ἀπὸ κοντά του. Μὰ προσκολλιέσαι σ' ἕναν ἄνθρωπο ποὺ δὲ σὲ θέλει, δὲν εἶναι ἀπογοητευτικὸ μόνο, εἶναι κι ἐξευτελιστικό. Ποιές βραδιές, ἀλήθεια!

«Γιατί δὲ μ' ἀγαπᾶς πιά;» ρώτησε ἀπελπισμένα. Σὰ νάταν δυνατὸ νὰ τοῦ μιλοῦσε γι' ἄλλες βραδυὲς ἐξὸν ἀπὸ κεῖνες τοῦ θαυμάσιου καλοκαιριοῦ ποὺ πέρασαν στὸ σπίτι τῆς μητέρας της, μετὰ τὸ γάμο τους. «Δὲ βρίσκεις πιὰ νὰ σ' ἐνδιαφέρω καθόλου, οὔτε ἴσαμε ἕνα ἔπιπλο, ἴσως, ἢ βιβλίο».

«Μά, Ἔλινορ, τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές;» ἀποκρίθηκε ὁ Φίλιπ, μὲ προσποιητὴ ἔκπληξη. Μετὰ τὴν πρώτη στιγμή, μόλις, νὰ τοῦλε, πρόφθασε ν' ἀνέβει στὴν ἐπιφάνεια ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ρέμβης του, κατάλαβε ἀμέσως τί ἤθελε νὰ πεῖ ἡ γυναίκα του. Θυμήθηκε κι ὁ ἴδιος τὴ σελήνη ποὺ τοὺς ἐφεγγε, τώρα κι ὀχτὼ χρόνια, στὸν κῆπο τοῦ Χέρντφορντσάϊρ. Τοῦ τὴς θύμισε τ' ἀποψινὸ ἰνδικὸ φεγγάρι. Καὶ θὰ μποροῦσε, βέβαια, νὰ τὸ ξεμολογηθεῖ στὴ γυναίκα του, ὁπότε τὰ πράματα θὰ εὐκολύνονταν. Ἀλλὰ δὲν πολὺ ἀρεζε νὰ τὸν διακόπτουν, οὔτε ν' ἀκούει μπομπές. Ἔπειτα, ἤταν μαχητικὸς ἄνθρωπος καὶ δὲν τὸ ἔβαζε κάτω εὔκολα. Θὰ τὸν ἔπαιρνε μαθὲς φαλάγγυι ἡ Ἔλινορ; «Ρωτῶ ἁπλῶς», συνέχισε, «νὰ μοῦ πεῖς τί ἔνοιες. Κοιτὸ τὸ ἀπαντᾶς πως δὲ σ' ἀγαπῶ. Δὲν τὸ καταλαβαίνω τὸ παραπονό σου, οὔτε βλέπω τὶς σχέσεις του μὲ τὴ λογική».

«Καταλαβαίνεις ὅμως ἀρκετὰ ἀπὸ κεῖ τὴ ἤθελα νὰ πῶ», ἔκανε ἡ Ἔλινορ. «Δὲ μπορεῖς νὰ τ' ἀρνηθεῖς ··· δὲ μ' ἀγαπᾶς πιά».

«Ποιὸς τῶπε ποὺ δὲ σ' ἀγαπῶ;» εἶπε ὁ Φίλιπ, ἐπιμένοντας ἀκόμη στὴ διαλεχτικὴ ἀψιμαχία (ἀν καὶ τὄξαιρε πως ἤταν ματαιοὸ ὁ κόπος του) σὰ μικρὸς Σωκράτης. «Μὰ κεῖνο ποὺ δὲν καταλαβαίνω εἶναι πῶς θάσαιμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀπὸ κεῖ ποὺ ξεκινήσαμε. Ἀρχίσαμε ἀπὸ τὶς βραδυὲς καὶ τὸ ἀγάπη...»

«Μὰ ἡ Ἔλινορ καταλάβαινε πιὸ πολὺ ἀπὸ ἀγάπη παρὰ ἀπὸ λογική. «Ἂ, ἔαίρω, δὲ θέλεις νὰ τ' ὁμολογήσεις πὼς δὲ μ' ἀγαπᾶς», τοῦ κοψε τὸ λόγο. «Δὲ θέλεις νὰ μὲ πληγώσεις. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι, ὅτι θὰ μὲ πληγώνες λιγώτερο, ἂν μιλοῦσες ἴσια, ἀντὶ νὰ ξεφεύγεις καὶ νὰ μη ἀπαντᾶς στὸ θέμα. Γιατὶ ἡ ἀποφυγὴ αὐτὴ ἰσοδυναμεῖ μὲ καθαρὴ ὁμολογία, στὴν οὐσία. Εἴτε ἀποφεύγες νὰ τὸ πεῖς, ὅπως ἀποφεύγεις, εἴτε δηλώνεις παστρικὰ τὸ πράγμα, εἶναι τὸ ἴδιο. Ἡ διαφορὰ εἶναι πῶς ἡ ἀποσιώπηση πληγώνει περισσότερο, γιατὶ ἡ ἀγωνία βαστάει πιὸ πολύ, καὶ γιατὶ ἡ ἀποσιώπηση σημαίνει ἀξεβαιότητα καὶ πόνο μὲ διακοπὲς κι ἐπαναλήψεις, Ἐφόσον δὲ λέγεται ἕνα πρᾶμα καθαρά, ἀπομένει πάντα, ἂς εἶναι καὶ μιὰ ἐλπίδα μόνο νὰ μὴν ἐξελιχθεῖ ἕνα ὁπόσταση. Ἔχει κανεὶς τὴν ἐλπίδα, ἢ τὴν πιθανότητα, ὅσο καὶ νὰ ξαίρει πὼς τὴν ἔχει τοῦ κάκου. Μένει ὅμως πάντα πεῖθώριο γιὰ ἐλπίδα. Κι ὅπου ἐλπίζει ἐκεῖ κι ἀπογοητεύεται κανείς. Δὲν εἶναι καλύτερο, Φίλ, ν' ἀποφεύγες τὸ ζήτημα· εἶναι πιὸ τυραννικό, μόνο, καὶ πιὸ σκληρό».

«Μὰ δὲν τὸ ἀποφεύγω τὸ ζήτημα καθόλου», ἀπαντησε. «Γιατὶ νὰ τὸ ἀποφύγω, ἀφοῦ ξαίρω πὼς σ' ἀγαπῶ.»

«Μ' ἀγαπᾶς, μὰ πῶς μ' ἀγαπᾶς; Ὄχι ὅπως ἄλλοτε, στὴν ἀρχή. Ἢ θὰ ξέχασες, ἴσως. Δὲ θὰ θυμάσαι καὶ πότε πονηρεύτηκαμε.»

«Μά, ἀγαπημένο μου παιδί», διαμαρτυρήθηκε ὁ Φίλιπ, «δὲν ἀκριβολογεῖς. Λὲς ἐκεῖνες τὶς βραδυὲς καὶ ἀπαιτεῖς νὰ μοντέψω ποιὲς βραδυές.»

«Βέβαια ἀπαιτῶ», εἶπε ἡ Ἔλινορ. «Ἔπρεπε νὰ τὸ ξαιρεις. Καὶ θὰ τὄξαιρες ἂν νοιαζόσουνα. Αὐτὸ εἶναι ποὺ μὲ κάνει νὰ παραπονιέμαι. Νοιάζεσαι τώρα τόσο λίγο, ποὺ δὲ σοῦ καίεται καρφὶ γιὰ τὴν ἱστορία μας. Θαρεῖς πως ἔτσι τὶς ξεχνῶ κι ἐγὼ κεῖνες τὶς βραδυές;»

Θυμότανε τὸν κῆπο μέ τ' ἀόρατα τὰ κι ἐσὺ δερὰ λουλούδια, τὴν πελώρια λευκὴ στὸ παρτέρι, τὸ φεγγάρι ποὺ ἔβγαινε καὶ διὰ ἀγαλματάκια στὴν κάτω ἐξέδρα τῆς τεράστας ὅπου καθόντουσαν ἀγκαλιά. Θυμότανε τί τῆς ἔλεγε, καὶ τὰ φιλιὰ του καὶ τὰ χάδια του. Τὰ θυμότανε ὅλα — θυμότανε μὲ τὴ λεπτόλογη ἀκριβεια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀγαπᾶ νὰ ἐρευνᾶ καὶ νὰ ξαναφτιάχνει τὸ παρελθόν, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ πάντα ἀναδεύει καὶ πιστοποιεῖ στοργικὰ κάθε πολύτιμο λεπτομέρεια εὐτυχίας περασμένης.

«Ὅλα ξεθωρήσανε καὶ φύγαν ἀπ' τὴ μνήμη σου», πρόσθεσε ἡ Ἔλινορ πένθιμα πειραγμένη. Γι' αὐτή, κεῖνες οἱ βραδυὲς ἤταν πάντα πὸ ἀληθινές, πὸ πραγματικὲς ἀπὸ πολλὲς ὧρες τῆς τωρινῆς της ζωῆς.

«Μὰ βέβαια καὶ θυμᾶμαι» εἶπε ἀνυπόμονα ὁ Φίλιπ. «Μόνο πὼς δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ μπαίνει στὸ πνεῦμα τοῦ ἀλλουνοῦ ἀμέσως. Τὴ στιγμὴ ποὺ μοῦ μιλοῦσες, σκεπτόμουνα κάτι ἀλλο, εἶχα τὸ νοῦ μου ἀλλοῦ. Αὐτὸ ἤτανε ὅλο.»

Ἡ Ἔλινορ ἀναστέναξε. «Κι ἐγὼ θάθελα νάχω τίποτε ἄλλο νὰ σκέπτουμαι», εἶπε. «Τὸ κακὸ εἶναι ποὺ δὲν ἔχω, ὅμως. Γιατί νὰ σ' ἀγαπῶ τόσο, μαθές; Γιατί; Δὲν εἶναι σωστό. Ἐσὺ ἔχεις τὴ διάνοιά σου καὶ τὸ ταλέντο σου ποὺ σὲ προστατεύουν. Ἔχεις τὴ δουλειά σου καὶ τὶς ἰδέες σου, μονοτήριο κι' ἀσπίδες, ὅταν θέλεις. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω τίποτε. Ποιὸς νὰ μὲ προφυλάξει ἀπὸ τὰ αἰσθήματά μου; · Ἐσύ, ἢ κανείς. Μοῦ χρειάζεται ἄμυνα, καταφύγιο, καὶ δὲν ἔχω. Μοῦ χρειάζεται, γιατὶ τ' ἀποζητάει ἡ ψυχή μου. Ἐσὺ δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ προστασία. Δὲ σὲ ἀπειλεῖ τίποτε. Δὲ σὲ νοιάζει. "Οχι, δὲν εἶναι σωστό, δὲν εἶναι σωστό.»

Ἐπιτέλους ὅμως — συλλογιζόταν — πάντα ἤταν ἔτσι. Δὲν τὴν εἶχε ἀγαπήσει ποτὲ ἀληθινά, οὔτε στὴν ἀρχή. Δὲν τὴν εἶχε ἀγαπήσει βαθειὰ κι ὁλοκληρωτικά, μὲ αὐτοπάρνηση. Γιατὶ ἀκόμα καὶ στὴν ἀρχὴ ἀπόφευγε τὶς ἀπαιτήσεις της. Ἀρνιότανε νὰ τῆς δοθεῖ ὁλοτελα. Ἐνὼ ἐκεῖνη τοῦ τἄδωσε ὅλα. Καὶ κεῖνος ἔπαιρνε χωρὶς νὰ δίνει. Τὴν ψυχή του, τὰ ἰδιαίτερα τοῦ ἑαυτοῦ του, τἄκρυβε πάντα. Πάντα, ἀκόμη κι ἀπ' τὴν ἀρχή, ἀκόμη κι ὅταν τὴν εἶχε ἀγαπήσει πιὸ πολύ. Ἦταν εὐτυχισμένη τότε —ἀλλὰ μόνο γιατὶ δὲν ἤξαιρε τί ἄλλο νὰ κάνει. Ἦταν ἄπειρη, ἄπραγη καὶ δὲν ὑποψιαζότανε πὼς ἡ ἀγάπη μποροῦσε νάταν ἀλλοιώτικη καὶ καλύτερη, Εὐχαριστιότανε νὰ περιφρονεῖ τὼρα τὴν τοτινὴ εὐδαιμονία της. Τ' ἀνασκοποῦσε τὰ περασμένα μὲ κάποια διεστρομμένη εὐχαρίστηση καὶ τὰ τσαπεύνε. Τὸ φεγγάρι, ὁ κῆπος, κῆπος τὴ νύχτα, τὸ πελώριο μαῦρο δένδρο κι ἡ βελουδένια σκιὰ του στὸ παρτέρι.... "Ολα τ' ἀρνιότανε κι ἐδιωχνε τὴν εὐτυχία ποὺ συμβολίζανε στὴ μνήμη της. Τὶς σιμαράλιαζε τὶς ἀναμνήσεις της.

Στὸ μεταξὺ ὁ Φίλιπ Κῶρλες μιλιὰ δὲν ἔθγαζε. Τί νάλεγε; Ἔπλωσε τὸ χέρι του στὴ μέση της καὶ τὴν τράβηξε κοντά του· τὴ φίλησε στὸ μετωπο καὶ στὰ τρεμουλα βλέφαρά της· ἤταν ὀγρὰ ἀπὸ δάκρυα.

Τὰ ρυπαρὰ πράστεια τῆς Μπομπάης γλυστρούσανε πέρα - ἔργο στάσια καὶ καλύδια καὶ τεράστια κτίματα, σκαιὰ κι ἀσπρα σὰν κόκκαλα κάτ' ἀπ' το φῶς τῆς σελήνης. Μελαγολί, ψιλοπόδαροι διαδάτες ξεμυτίζανε φευγαλέα στὸ φῶς τῶν φαναριῶν, σὰν ἀλήθειες ποὺ τὶς διαισθάνεσαι ξαφνικὰ καὶ μὲ ἄμεση βεβαιότητα, μόνο γιὰ νὰ ἐξαφανισθοῦν ξανὰ στὸ κενὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ σκοταδιοῦ. Ποῦ καὶ ποῦ στὰ πεζοδρόμια, κάποιας φωτιάς ἡ λάμψη φώτιζε μουρειδερὰ μέλη καὶ πρόσωπα, μυστηριακά. Κεθῶς ἔτρεχε γοργὰ τὸ ὄχημά τους, ἀπὸ τὰ βουλεβάρ, ποὺ τρίζανε ἀργοκιλώντας στὸ δρόμο, τοὺς κυτταοῦσαν σὰ φαντάσματα οἱ ἐπιδάστες, σὰν κάτοικοι ἄλλου πλανήτη μὲ διάφορο νοῦ κι ἀλλοιώτικες αἰσθήσεις.

«Χρυσὸ μου», ἐξακολουθοῦσε νὰ λέει, «χρυσὸ μου...»

Ἡ Ἔλινορ τὴ δεχότανε τὴν παρηγοριὰ μὲ συγκατάβαση. «Μ' ἀγαπᾶς μιὰ στάλα, ἔ;»

«Σ' ἀγαπῶ πολύ.»

Γιὰ μιὰ στιγμὴ γέλασε κείνη, πὸ πολὺ μὲ λυγμοὺς, εἶν' ἀλήθεια γέλασε ὅμως. «Κάνεις τὸ πᾶν νὰ μ' εὐχαριστήσεις.» Καὶ στὸ κάτω-κάτου, σκεπτότανε,· κεῖνες οἱ μέρες στὸ Γκάστενεν ἤταν ἀληθινὰ εὐδαίμονες. Ἦταν δικές της. Τὶς σπόλαωσε, δὲ μποροῦσε νὰ τὶς ἀρνηθεῖ τὼρα. «Κάνεις ὅ,τι μπορεῖς, εἶσαι καλός, εἶσαι γλυκός.»

«Εἶναι ἀνοησία νὰ μιλᾶς ἔτσι», διαμαρτυρήθηκε ὁ Φίλιπ. «Ξαίρεις πὼς σ' ἀγαπῶ.»

«Ναί, τὸ ξαίρω.» Χαμογέλασε καὶ τόνε θώπευσε στὸ μάγουλο. «Ὅταν εὐκαιρεῖς. Καὶ τότε ὅμως μὲ τὸν ἀούρμοτο, πὲρ' ἀπ' τὸν Ἀτλαντικό...»

«Ὄχι, δὲ λὲς ἀλήθεια.» Μέσα του ὅμως ἤξαιρε πὼς ἔλεγε ἀλήθεια. Σ' ὅλη του τὴ ζωὴ εἶχε μείνει ξεμοναχιασμένος. Ζοῦσε σ' ἕνα δικό του ἐρημητήριο, ὅπου σὲ κανένα δὲν ἐπέτρεψε ποτὲ νὰ μπεῖ, οὔτε στὴ μητέρα του, οὔτε στοὺς φίλους του, οὔτε στὶς ἀγαπητικές του. Ἀκόμη κι ὅταν τὴ βαστοῦσε σφιχτὰ στὴν ἀγκαλιά του, σὰν καὶ τώρα, ἐπικοινονοῦσε μαζί της μὲ ἀσύρματο ἀληθινὰ — ὅπως τοὔλεγε ἡ Ἔλινορ — σὰν πέρα ἀπ' τὸν Ἀτλαντικό.

«Δὲν εἶναι ἀλήθεια», ἀποκρίθηκε ἡ Ἔλινορ μὲ στοργικὴ εἰρωνεία. «Μά, φτωχέ μου Φίλιπ, δὲ θὰ μποροῦσες νὰ γελᾶσεις οὔτε ἕνα μικρὸ παιδί. Δὲ μπορεῖς νὰ πεῖς ψέματα μὲ πειθώ. Ἔτσια πολὺ τίμιος. Αὐτὸ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ σ' ἀγαπῶ. Πάξαιρες πόσο διάφανος εἶσαι!»

Ὁ Φίλιπ σιωποῦσε. Οἱ συζητήσεις γιὰ τὶς προσωπικές του σχέσεις τόνε στενοχωρούσαν πάντα. Τοῦ ἀπειλοῦσαν τὴ μοναξιά—κεῖνη τὴ μοναξιὰ ποὺ μ' ἕνα μέρος τῆς ψυχῆς του τὴν ἠλεειλογοῦσε κι ὁ ἴδιος (γιατὶ αἰσθανότανε πὼς τὸν ἀπομόνωνε ἀπὸ Ἕνα σωρὸ ἐνδιαφέροντα πράγματα), μὰ πολὺ ἤταν ἀπαραίτητη πάλι στὴν ψυχή του, γιὰ νὰ ζεῖ ἡσυχος κι ἐλεύθερος. Σὲ ὁμαλὲς ὧρες τὴν ἤθελε αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ μοναξιὰ σὰ φυσικὴ ἀνάγκη, ὅπως τὸν ἀτμοσφαιρικὸ ἀέρα. Ὅταν ὅμως τοῦ τὴ χαλνοῦσαν, τότε αἰσθανότανε ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴν ἀνάγκη της καὶ τὴν ὑπερασπιζόταν κι ἀγωνιζότανε νὰ τὴν ἐξασφαλίσει, ὅπως τὸν ἀέρα ὅταν πάθει κανεὶς ἀσφυξία. Ἀγωνιζότανε ὅμως, πολεμοῦσε ἀρνητικά, ἀμυντικά, ὄχι ἐπιθετικά. Ταμπουρωνότανε τότε στὴ σιωπή, στὴ γαλήνια, μακρυνὴ, κρύα σιωπή, ποὺ ἤταν βέβαιος πὼς ἡ Ἔλινορ δὲ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ τὴ διακόψει, γιατὶ εἶξαιρε πὼς τάταν μάταιος ὁ κόπος. Κ' εἶχε δίκαιο· ἡ Ἔλινορ τόνε κύτταξε μιὰ στιγμὴ, κι ἔπειτα γύρισε κι ἔδλεπε τὸ σελληνοφώτιστο τοπίο. Οἱ παράλληλες σιωπὲς τους ἔτρεχαν ἀσυνάντητες στὸ χρόνο.

Τὸ ὄχημα προχωροῦσε μέσα στὸ ἰνδικὸ σκοτάδι. Ὁ ἀέρας ἔγλυφε τὰ πρόσωπά τους, σχεδὸν κρύος, μυρωδάτος πότε ἀπὸ τροπικὰ λουλούδια, πότε ἀπὸ ὀχετούς, πότε ἀπὸ μπαχαρικὰ ἢ ἀναμμένη κοπριά.

«Κι ὅμως», εἶπε ἡ Ἔλινορ ξαφνικά, μὴ μπορώντας πιὰ νὰ κρύψει τὶς πικρὲς σκέψεις της, «δὲ μπορεῖς νὰ κάνεις χωρὶς ἐμένα. Τί θὰ γινόσουνα, ἂν σ' ἄφνα, ἂν πῆγαινα μὲ κανένα ἰκανὸ καὶ πρόθυμο νὰ ἀνταποδώσει τὴν ἀγάπη μου; Τί θὰ γινόσουνα;»

Ἡ ἐρώτηση πῆγε στὸ βρόντο. Ὁ Φίλιπ δὲν ἀποκρίθηκε. Τί θὰ γινότανε ὅμως; Ἀποροῦσε κι ὁ ἴδιος. Γιατί, ἀλήθεια, στὴ συνηθισμένη ζωὴ τῶν ἀνθρώπινων ἐπαφῶν στεκόταν ἔρημος, σὰν ξένος στοὺς συνανθρώπους του, ἀδυνατώντας νὰ ἐπικοινωνήσει μ' ὅσους δὲν ἐξέρανε τὴν αὐτόχθονη γλώσσα τῶν ἰδεῶν του. Αἰσθηματικὰ ἤταν ἀνύπαρκτος καὶ ξένος. Ἡ Ἔλινορ ἤταν ὁ ντραγουμάνος, ὁ διερμηνέας του. Σὰν τὸν πατέρα της, ἡ Ἔλινορ Μπίντλεκ εἶχε γεννηθεῖ μ' ἕνα χάρισμα διαισθητικῆς νοημοσύνης καὶ κοινωνικότητας. Ἔκανε ἐύκολη συντροφιά, μὲ τὸ πρῶτο. Εἴξαιρε, ἀπὸ διαίσθηση, ὅπως ὁ γέρο Τζών, τί γλώσσα νὰ μεταχειριοῦεῖ σὲ κάθε τύπο ἀνθρώπου—σὲ κάθε τύπο, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Εἶναι δύσκολο νὰ βρεῖς τί νὰ τοῦ πεῖς ἐνὸς ποὺ δὲ σοῦ ἀπαντᾶ τίποτε, ποὺ ὁ ἀντίλογός του στὶς προσωπικὲς σου σκέψεις εἶναι ἀπρόσωπος, κ' ἡ ἀπάντησή του, στὸ συγκεκριμένο, αἰσθαντικὸ λόγο, εἶναι πάντα διανοητικὴ γενίκευση. Ἀστόσο. ἐπειδὴ τὸν ἀγαποῦσε, ἐπίμενε στὴν προσπαθειά της νὰ τὸν παραούρει σὲ ἕμεση ἐπαφή· καὶ μ' ὅλο ποὺ ἡ προσπάθειά της δὲν ἔφερνε ἀποτέλεσμα — σὰ νὰ τραγουδοῦσε σὲ κωφάλαλους, ἢ νὰ ἀπάγγελνε ποίηση μέσα σὲ ἀδειες αἴθουσες — ξακολουθοῦσε νὰ τοῦ ἀνοίγει τὴν καρδιά της. Μερικὲς φορές, κάνοντας μεγαλὴ προσπάθεια, πήγαινε νὰ τῆς ἀνοίξει τὴν καρδιά του καὶ κείνος. Μά, εἴτε γιατὶ δὲ μποροῦσε νὰ ἐκφράσει τὸ ἔσωτερικό του αἰσθήματα, ἀπὸ τὴ συνήθεια ποὄχε νάναι κλειστός, εἴτε γιατί, ἀπὸ τὴν ἐπίμονη σιωπὴ καὶ συγκράτηση, εἶχε πόθει πραγματικὰ αἰσθηματικὴ ἀτροφία, τὰ θαλάσσωνε πάντα καὶ τὴν ἀπογοητεύε πολὺ πολὺ τὴν Ἔλινορ. Τ' ἄγιοι τῶν ἁγίων του, ὅπου μὲ τόσο κόπο πήγαινε νὰ τὴ μπάσει, ἤτανε γυμνὰ κι ἄδεια. Ἡ Ἔλινορ δὲν ἔφρισκε τίποτε μέσα, ὅπως κ' οἱ Ρωμαῖοι κατακτητὲς δὲ βρήκαν τίποτε κα καὶ κεῖνοι στὸ ναο τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὅταν σπάσανε τὴν πόρτα καὶ μπήκαν μέσα. Ἀστόσο τὸν εὐγνωμονοῦσε τὸν Φίλιπ, γιὰ τὴν καλὴ του πρόθεση. ποὺ ἤθελε νὰ τῆς ἀνοίξει τὴν καρδιά του, ἀδιάφορο ἂν ἤταν ἄδεια ἀπὸ αἰσθήματα. Ἕνα εἶδος πυρρωνικὴ ἀδιαφορία, ἀπὸ ἀγωνία ἀπὸ κάποια σίμωνα ἕνα μικρὸ παιδί. Δὲ μπορεῖς νὰ πεῖς ψέματα μὲ πειθώ. Ἔτσια πολὺ τίμιος. Αὐτὸ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ σ' ἀγαπῶ. Πάξαιρες πόσο διάφανος εἶσαι!»

Ὁ Φίλιπ σιωποῦσε. Οἱ συζητήσεις γιὰ τὶς προσωπικές του σχέσεις τόνε στενοχωρούσαν πάντα. Τοῦ ἀπειλοῦσαν τὴ μοναξιά—κεῖνη τὴ μοναξιὰ ποὺ μ' ἕνα μέρος τῆς ψυχῆς του τὴν ἠλεειλογοῦσε κι ὁ ἴδιος (γιατὶ αἰσθανότανε πὼς τὸν ἀπομόνωνε ἀπὸ Ἕνα σωρὸ ἐνδιαφέροντα πράγματα), μὰ πολὺ ἤταν ἀπαραίτητη πάλι στὴν ψυχή του, γιὰ νὰ ζεῖ ἡσυχος κι ἐλεύθερος. Σὲ ὁμαλὲς ὧρες τὴν ἤθελε αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ μοναξιὰ σὰ φυσικὴ ἀνάγκη, ὅπως τὸν ἀτμοσφαιρικὸ ἀέρα. Ὅταν ὅμως τοῦ τὴ χαλνοῦσαν, τότε αἰσθανότανε ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴν ἀνάγκη της καὶ τὴν ὑπερασπιζόταν κι ἀγωνιζότανε νὰ τὴν ἐξασφαλίσει, ὅπως τὸν ἀέρα ὅταν πάθει κανεὶς ἀσφυξία. Ἀγωνιζότανε ὅμως, πολεμοῦσε ἀρνητικά, ἀμυντικά, ὄχι ἐπιθετικά. Ταμπουρωνότανε τότε στὴ σιωπή, στὴ γαλήνια, μακρυνὴ, κρύα σιωπή, ποὺ ἤταν βέβαιος πὼς ἡ Ἔλινορ δὲ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ τὴ διακόψει, γιατὶ εἶξαιρε πὼς τάταν μάταιος ὁ κόπος. Κ' εἶχε δίκαιο· ἡ Ἔλινορ τόνε κύτταξε μιὰ στιγμὴ, κι ἔπειτα γύρισε κι ἔδλεπε τὸ σελληνοφώτιστο τοπίο. Οἱ παράλληλες σιωπὲς τους ἔτρεχαν ἀσυνάντητες στὸ χρόνο.

Τὸ ὄχημα προχωροῦσε μέσα στὸ ἰνδικὸ σκοτάδι. Ὁ ἀέρας ἔγλυφε τὰ πρόσωπά τους. σχεδὸν κρύος, μυρωδάτος πότε ἀπὸ τροπικὰ λουλούδια, πότε ἀπὸ ὀχετούς, πότε ἀπὸ μπαχαρικὰ ἢ ἀναμμένη κοπριά.

«Κι ὅμως», εἶπε ἡ Ἔλινορ ξαφνικά, μὴ μπορώντας πιὰ νὰ κρύψει τὶς πικρὲς σκέψεις της, «δὲ μπορεῖς νὰ κάνεις χωρὶς ἐμένα. Τί θὰ γινόσουνα, ἂν σ' ἄφνα, ἂν πῆγαινα μὲ κανένα ἰκανὸ καὶ πρόθυμο νὰ ἀνταποδώσει τὴν ἀγάπη μου; Τί θὰ γινόσουνα;»

Ἡ ἐρώτηση πῆγε στὸ βρόντο. Ὁ Φίλιπ δὲν ἀποκρίθηκε. Τί θὰ γινότανε ὅμως; Ἀποροῦσε κι ὁ ἴδιος. Γιατί, ἀλήθεια, στὴ συνηθισμένη ζωὴ τῶν ἀνθρώπινων ἐπαφῶν στεκόταν ἔρημος, σὰν ξένος στοὺς

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ

τὸν Γ' Φιλιππικὸ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

νομίζετε πὼς διαβάζετε ἕνα λόγο, ποὺ ἐφωνήθηκε χτὲς ἀκόμα, πάνω σὲ ἐντελῶς σύγχρονα γεγονότα. Ὁ λόγος αὐτὸς σᾶς καταστοπίζει περισσότερο, ἀπ' ὅσα λέγουνται καὶ γράφουνται σήμερα, γιὰ τὴν ἐποχή μας.

Κυκλοφορεῖ σὲ ὅλα τὰ κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα σὲ μετάφραση στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸν ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΩΤΙΑΔΗ, μὲ εἰσαγωγὴ τοῦ ἴδιου πάνω στὴ δραματικὴ ζωὴ τοῦ Δημοσθένη.

ΔΡΧ. 20.

Ἐφήμερα

ΧΩΡΙΣ ΕΜΠΑΘΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠ' ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

καν, εἶναι μιὰ μειονότητα ὁμοιαντη γιὰ κάθε τόπο. Οἱ ἄλλοι, τὸ πλήθος τῶν ἄλλων, ἔχουνται σ' ἐπαφὴ καὶ γνωριμία μ' αὐτὰ ἀπὸ μεταφράσεις, ποὺ σπάνια, πολὺ σπάνια, εἶναι δημιουργικές. Ἔτσι, τὸ ὄφος, ὅ,τι, μ' ἄλλα λόγια, ἀποτελεῖ αὐτὴ τὴν ἴδια προσωπικότητα κάθε ἄξιου συγγραφέα, εἶναι κάτι ποὺ τοὺς μένει ἄγνωστο. Τὸ ὄφος, λοιπόν, ποὺ ἀπ' αὐτὸ, πρῶτα καὶ κύρια, κρίνεται κάθε λογοτεχνικὸ ἔργο, τὸ μεγάλο ἀναγνωστικὸ κοινὸ ὁποιουδήποτε τόπου δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γαρεῖ, παρὰ ἀπὸ ἔργα ποὺ γράφουνται ἀπὸ δικούς του συγγραφεῖς, στὴ μητρωτική του γλῶσσα, σ' αὐτὴ ποὺ ἀγαπᾶ, μισεῖ, θρηνεῖ κι' ὀνειρεύεται.

Ὑπάρχει ὅμως κι' ἕνας ἄλλος λόγος, ποὺ πρέπει νὰ ὑποστηριχτεῖ ἡ λογοτεχνία κάθε τόπου. "Ως που νὰ γνωρίσει μιὰ ὡρα τὸ πλούσιο ἄνθισμα τῆς σκέψης, θὰ περάσει πρίν, ἀναγκαστικά, ἀπὸ μιὰ προκαταρκτικὴ περίοδο. Ἂν σ' αὐτὴ οἱ συγγραφεῖς κ' οἱ καλλιτέχνες βροῦν τὴν καλὴ ἀτμόσφαιρα, ἐκεῖνη ποὺ θὰ σταθεῖ ἱκανὴ νὰ θερμάνει τὸ ζῆλο τους καὶ νὰ τονώσει τὴν ὁρμὴ τους μὲ δουλειὰ καὶ δημιουργία — ἀναγκάζοντάς τους νὰ ὑπερβάλουν τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους — ἡ προκοπή, ἡ ἀνέλιξη, τὸ φτάσιμο θὰ γίνουν πολὺ πιὸ γρήγορα. Καὶ τὴν εὐεργετικὴ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα τὴ δημιουργοῦν, κύρια, ὅσοι ἔχουν τὰ ἀέσα νὰ ἐπιδράσουν, κατὰ ἕνα τρόπο, πάνω στὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Ἔτσι. ὁ ἡμερήσιος τύπος ἀποχτᾶ ἕνα ρόλο ἀποφασιστικὸ γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ μιᾶς χώρας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ εὐθύνη ὅσων, ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ ἡμερήσιου τύπου, μιλοῦν γιὰ συγγραφεῖς καὶ ἔργα, εἶναι μεγάλη. Κανεὶς δὲν τοὺς ζητᾶ νὰ παινέσουν τὸ κακὸ ἔργο. "Ὁμως, ἔχουμε τὴν ἀπρίτηση ἀπ' αὐτοὺς νὰ κοιτάζουν τὰ ἄλλα χωρὶς ἐπαγγελματικὲς προκαταλήψεις καὶ δίχως προσωπικὲς συμπάθειες ἢ ἀντιπάθειες. Ἔπειτα, οἱ ἀληθινὰ πολιτισμένοι στὴ σκέψη χαίρουνται ὅγι σὰ βρίσκουνται ἀναγκασμένοι νὰ κατηγορήσουν, παρὰ σὰν τοὺς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ποῦν τὸν καλὸ λόγο. Δὲν φάγγουν, αὐτοί, τὰ ἀνάξια ἔργα γιὰ νὰ κάνουν εὔκολο πνεῦμα, παρὰ ἀναζητοῦν ἐκεῖνα ποὺ προσφέρουνται στὸν ἔπαινο. Μονάχα οἱ ἀποτυχημένοι ἡδονίζουνται νὰ σατυρίζουν τ' ἀνόητα ἔργα, νὰ παινοῦν τὰ μέτρια καὶ νὰ κατηγοροῦν τὰ καλά.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Γὸ σύγχρονο τουρκικο διήγημα

ΑΛΗΤΕΣ

ΤΟΥ ΓΙΟΥΣΟΥΦ ΑΧΙΣΚΑΛΗ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΟΥ Α. ΝΕΒΖΑΤ ΧΑΤΚΟ

Ἡ αὐγὴ τὰ κατακόκκινα, σὰν παοχαλινὰ αὐγὰ, χεῖλη της ἄρχισε νὰ τ' ἀκουμπᾶ ἀπαλὰ στὰ ἐδέντινα μεταποιόμαλλα τῆς νύχτας. Ὁ σκουπιδιάρης, ἀφοῦ σταμάτησε τὸ ἁμαξί του, ἀπὸ βουβαλάμαξα, ποὺ τρίζανε ἀργοκιλώντας στὸ δρόμο, τοὺς κυτταοῦσαν σὰ φαντάσματα οἱ ἐπιδάστες, σὰν κάτοικοι ἄλλου πλανήτη μὲ διάφορο νοῦ κι ἀλλοιώτικες αἰσθήσεις.

«Χρυσὸ μου», ἐξακολουθοῦσε νὰ λέει, «χρυσὸ μου...»

Ἡ Ἔλινορ τὴ δεχότανε τὴν παρηγοριὰ μὲ συγκατάβαση. «Μ' ἀγαπᾶς μιὰ στάλα, ἔ;»

«Σ' ἀγαπῶ πολύ.»

Γιὰ μιὰ στιγμὴ γέλασε κείνη, πὸ πολὺ μὲ λυγμοὺς, εἶν' ἀλήθε

Τὸ Βιβλίο

ΤΟΥ κ. ΤΙΜΟΥ ΜΑΛΑΝΟΥ

Μ. ΑΞΙΩΤΗ : «Θέλετε νὰ χορέψομε Μαρία;»

Ὑστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο της βιβλίο, γιὰ τὸ ὁποῖο πρῶτος θαρῶ βρῆκα νὰ πῶ λόγια ἐγκωμιαστικά, ἡ κ. Ἀξιώτη ἔθγαλε σὲ ξεχωριστὸ τεύχος ἕνα της ποίημα μὲ τὸν τίτλο «Σύμπτωση», κι ἀμέσως μετὰ ἕνα δεύτερο πεζογράφημα: «Θέλετε νὰ χορέψομε Μαρία;». Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀνάμεσα σὲ δυὸ πεζὰ μᾶς ἔδωσε καὶ ποίημα, δὲν μ' ἐκπλήττει καθόλου. Γιατί, ἂν βέβαια παραδεχτοῦμε ὅτι τὸν ποιητὴ δὲν τὸν κόνουν οἱ στίχοι ἢ ἐκεῖνα τὰ κατὰ προσέγγιση ὁμοιώματά τους, μὰ κάτι τὸ πολὺ βαθύτερο, ἡ κ. Ἀξιώτη, γιὰ μένα τουλάχιστο, ἀπὸ τὸ πρῶτο της ἤδη βιβλίο, εἶχε κάνει ἐμφάνιση ποιήτριας μᾶλλον παρὰ πεζογράφου.

Πραγματι, τὸ βιβλίο της ἐκεῖνο, ὄχι μόνο μᾶς ἀποκάλυπτε ἕνα βαθὺ αἴσθημα ποὺ εἶχε τὴ δύναμη νὰ συλλαμβάνει τὴν οὐσία, μὰ ταυτόχρονα μᾶς παρουσίαζε καὶ μιὰ ρψοκίνδυνη πρωτόβγαλτη ποὺ φιλοδοξοῦσε νὰ διηγηθεῖ μὲ δική της ἀντίληψη καὶ μ' ἕνα ὕφος καινούριο. Ὁμολογῶ ὅτι παρόμοια δύσκολα καὶ τολμηρὰ πράγματα μονάχα ἀπὸ τὶς ἀναζητήσεις ἑνὸς ποιητὴ βάρτερπε νὰ περιμένουμε. Καὶ νά, γιατί, ὅταν ὕστερόχρονα διαβασα τὸ ποιημά της «Σύμπτωση», μοῦ γεννήθηκαν κάμποσες ἀμφιβολίες ἂν αὐτό, συγκρινόμενο μὲ τὶς «Δύσκολες νύχτες», ἦταν περισσότερο ποίημα ἀπὸ τὸ πρῶτο της πεζογράφημα. Ἀντιγράφω ἀπὸ τὸ ποίημά της:

Ὀχ ἀφέντη κὶ νἀξαιρες τὸ τἰ μεγάλο
πράμα ποὺ εἶνε νὰ τἀχεις ἄλα μές
στὸ σπίτι σου
μἆς τὸ ἠξεύρθεν ἐμᾶς ἡ μάνα μας
ἯΟ χρόνια θέλει ἄθρωπος ὕστερα ἀπὸ τὴ
γέννησὴ του
νὰ γεννηθεῖ
τώρα πηγαίνετε—μᾶς εἶπε ἡ μάνα μας.

Γιὰ νὰ παρατηρήσω ὅτι, ἀνάλογες νύξεις, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ ἕνα βαθὺ αἴσθημα ἐμπειρίας, καὶ θάζουν τὸ στοχασμό μας σὲ μιὰ κάποια ὑποθλητική διάθεση, δὲ λείπουν μήτε ἀπὸ τὰ πεζογραφήματα τῆς κ. Ἀξιώτη. Ἰδοὺ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ τελευταῖο της βιβλίο :

Καλλίτερα νὰ φτιάνεις παρέδκια μές στὸ κρεββάτι σου, βλέγες ἡ Ἄνα, παρὰ νὰ βλέπεις τὸ μεγάλο μπουρὲ τὸ στραβοκάνη, καὶ τὰ δοῦβκα θλαβτζόνκια του ἀντίκρι σοῦ κάθε θοβδό. Καὶ τὰ παρέδκια τῆς Ἄνας θνθίζανε καὶ μάλιστα μὲ πολὺ γούστο κάθε θρᾶδι.

Ἴσως ὅμως σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸν πεζὸ λόγο, νὰ ἔπρεπε νὰ μὲ εἶχε σταματήσει τὸ ζήτημα τοῦ ρυθμοῦ — αὐτὸ τὸ κατ' ἐξοχὴν σημαντικὸ καὶ ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Μὰ κι ἐδῶ ἡ κ. Ἀξιώτη διαφέρει. Ὁ ρυθμὸς εἶναι μέσα της, στὴν ἴδια της τὴν ἔκφραση, σὲ κάθε της ἔκφραση, παρὼν κι ὅταν ἀκόμα διηγεῖται σὲ πεζὸ τὶς ἱστορίες της. Μπορῶ νὰ πῶ ὅτι κάθε της λέξη, κάθε της φράση, κάθε της περίοδο ὑπακούει στὶς ρυθμικὲς ἐκεῖνες καμπύλες ποὺ ἐμψυχώνουν τὸ λόγο.

Ξέρω κάποιον ποὺ διάβασε τὶς «Δύσκολες νύχτες» ὄχι κανονικά, ἀρχίζοντας δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ φτάνοντας στὴν τελευταία τους σελίδα, ἀλλ' ἀνοίγοντας τὸ βιβλίο στὴν τύχη καὶ προχωρώντας. Τὸ ἴδιο μάλιστα πρόσωπο μ' ἐβεβαίωνε ὅτι τὸ ἀκανόνιστο αὐτὸ διάβασμα τοῦ ἔδωσε μιὰν ἀκέραια ἀπόλαυση, πράγμα ποὺ ὄχι μόνο δὲ δυσκολεύομαι νὰ πιστέψω μὰ ποὺ κ' αἰσθητικὰ μπορῶ νὰ τὸ δικαιολογήσω. Παρόμοιο διάβασμα, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὑποδοκιμάζεται πρῶτον, ἀπὸ τὴ μερικὴ ἔλλειψη συνοχῆς ποὺ παρατηρεῖ κανεὶς στὶς «Δύσκολες νύχτες», καὶ δεύτερο ἀπὸ τὸν ἔντονο ρυθμό του ποὺ παρασύρει τὸ ἐνδιαφέρον σ' ἕναν κόσμο πραγματικὸ ποὺ μοιάζει... ὀνειρεύεται. Νομίζω ὅτι ὅλοι μας πολλὰ μακροσκέλη ποιήματα, δὲν τὰ ἔχουμε μὲ διαφορετικὸ τρόπο διαβάσει ἢ τουλάχιστο ξαναδιαβάσει.

Ἂν λοιπὸν ἡ κ. Ἀξιώτη γράφει καὶ ποιήματα, γιατὶ τὰ ποιήματά της θὰ ἦταν ποτὲ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὰ πεζά της;

Ἡ μεγάλη ἱκανότητα τῆς κ. Ἀξιώτη εἶναι νὰ πετυχαίνει αὐτὸ ποὺ ἀναφερα πιὸ πάνω: τὴ μυθοποίηση τοῦ πραγματικοῦ. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο, οἱ ἐπιδιξεις της εἶναι σταθερές. Λέγοντας ὅμως μυθοποίηση τοῦ πραγματικοῦ δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ φανταστοῦμε ὅτι ἡ συγγραφεὺς τρέπεται πρὸς κάτι τὸ φτηνὸ καὶ εὔκολο. Μ' ἀπεναντίας ὅτι ἐπιζητεῖ κάτι τὸ πολὺ δύσκολο. Ἡ κ. Ἀξιώτη γράφοντας ἀντλεῖ, κυρίως ἀπὸ τὴ μνήμη της. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ ἐντυπώσεις κ' οἱ ἀναμνήσεις της ξεκινοῦν κατὰ προτίμηση ὅπ' τὸ ρεαλιστικὸ ἐκεῖνο ὑλικό τὸ συναγμένο σ' αὐτὴ μέσα, ἡ μνήμη της σὲ ὁρισμένη στιγμὴ, ξαναπροσφέρει τὸ ὑλικὸ αὐτὸ μυθοποιημένο, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ τοῦ ἀφαιρεῖ τὸ εἰδικό ἐκεῖνο βάρος ποὺ κρατάει γεγονότα καὶ ἀνθρώπους στὴν ὑλική τους κι ὄχι τὴν φασματωδὴ ὑπόσταση. Κοντολογίς, ἡ μυθοποίηση, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ἡ κ. Ἀξιώτη, δὲν βασίζεται σὲ ὑλικὸ φαντασίας, μὰ σὲ ὑλικὸ βίωσης καὶ παρατήρησης ἀποταμιευμένο ἀπὸ τὴ μνήμη. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ὅταν ἡ κ. Ἀξιώτη τελικὰ μᾶς προσφέρει τὸ παραμύθι της, τὸ παραμύθι αὐτὸ εἶναι ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα, ποὺ ὅμως ἔγινε παραμύθι ἐπειδὴ ἡ συγγραφεὺς, ἀκολουθώντας πιστὰ τὶς διαλεξίες τῆς μνήμης της δὲν τὴν ἐπίεσε γιὰ λεπτομέρειες ποὺ ἐκείνη μὲν ἀποσιωποῦσε, μὰ ποὺ θὰ ὁλοκλήρωναν μιὰ περιγραφή, μὰ ἀρκέστηκε στὸ ἰδιότροπο παιχνίδι τῆς, καταγράφοντάς το μ' ἕναν ἀνάλογο τρόπο.

Βέβαια ὅλ' αὐτὰ τὰ κατορθώνει περίφημα ἡ κ. Ἀξιώτη γιατὶ πρῶτα - πρῶτα ἔχει τὸ χάρισμα νὰ διηγεῖται. Ἀλλ' ὁ τρόπος ποὺ διηγεῖται — κι αὐτοῦ ἔγκειται ἡ πρωτοτυπία της — ἀκολουθεῖ, ὅπως ἐτόνισα ἤδη, τὶς ἰδιοτροπίες τῆς μνήμης της. Ἡ μνήμη τῆς κ. Ἀξιώτη δὲν ἀναλυσεῖ. Ἀπεναντίας μαλιστὰ μοῦζις καὶ μᾶς πληροφορήσει γιὰ κάτι, περνάει ἀμέσως σὲ κάτι ἄλλο, χωρὶς νὰ σταματήσει ἐπίμονα στὸ ἀρχινοῦμενο, ἀλλὰ τόσο μόνο ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ ὑποθάλει, γιὰ νὰ κάνει τὴ φαντασία μας νὰ κινηθεῖ, προκαλώντας ἐρεθισμοὺς στὴν αἰσθαντικότητά μας.

Ἔτσι, ἐνῶ θὰ ἐνόμιζε κανεὶς πὼς ἡ συγγραφεὺς μας ἀρκεῖται σ' ἕνα ἐπιπόλαιο φλυάρημα, κατορθώνει κατὶ τὸ πολυσημαντο: Ἀνεβάζει τ' ἠθ ματωμένη ἀνθρώπινη πραγματικότητα σὲ μύθο.

Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ μύθος τοῦ τελευταίου της βιβλίου: «Θέλετε νὰ χορέψομε Μαρία;».

Τ. ΜΑΛΛΑΝΟΣ

Ἡ Τέχνη τοῦ Θεάτρου

Ο ΚΟΠΩ ΚΙ' ΕΜΕΙΣ

ΤΟΥ κ. ΣΩΚΡΑΤΗ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

Στὸ θερμὸ καὶ φιλόξενο περιβάλλον τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου μᾶς δόθηκε συχνὰ ἡ εὐκαιρία νὰ χαροῦμε τὴ λάμψη καὶ τὸ φῶς, τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης χώρας τῆς πατρίδας τοῦ Ὀκτάβιου καὶ τῆς Μέλπως Μερλιέ, δυὸ ἀνθρώπων ποὺ μοιραζοντεσαν τὸν ἑαυτό τους μὲ τὴν ἴδια ζωντάνια ἀνάμεσα στὴν ἔνδοξη Γαλλία καὶ στὴν ἀγαπημένη Ἑλλάδα.

Καλεσμένος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ὁ Ζάκ Κοπὼ βρίσκεται στὴν Ἀθήνα ἐδῶ καὶ πέντε μέρες, τώρα ποὺ γράφονται τοῦτες οἱ γραμμές, καὶ μὲ πληθωρισμὸ ὅλο ὑγεία καὶ δύναμη καὶ νειάτα μᾶς μεταδίδει οἱ συχνὲς συγκεντρώσεις τὸ βάθος τοῦ πνεύματός του, τὸ χυμὸ τῆς ψυχῆς του, τὴν ὁλύμπια ἁπλότητα τοῦ φτάσιμοῦ του, τὸ ἄπλωμα τῶν φτερῶν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδας του.

Ὁ Ζάκ Κοπὼ εἶναι ἀπόστολος, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι κάθε πραγματινὸς καὶ γερὸς καλλιτέχνης τὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε. Ἡ ἐκδήλωση τοῦ καλλιτέχνη σήμερα δὲν περιορίζεται στὴν πραγματοποίηση ἁπλῶς τῆς τέχνης του. Μέσα στὸ μπέρδεμα καὶ τὴν ἀνακατοσούρα ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴν αἰσθητικὴ ἔκφραση τῆς ἐποχῆς μας ἡ τέχνη θέλει ξεκαθάρισμα ἐνσυνείδητο, τὰ στοιχεῖο μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζεται ξεδιάλεγμα, οἱ συντελεστὲς ποὺ τὴν πραγματοποιοῦν ἀποκατάσταση καὶ τὸ κοινὸ διαπαιδαγώγηση. Ἔτσι καὶ ὁ Κοπὼ ποὺ ἐπὶ τριάντα χρόνια ἡ ἐκδήλωσή του στὸ θέατρο δὲν εἶναι παρὰ ἕνα κίνημα γιὰ τὴν ἐπιβολὴ στὴ σκηνὴ μιᾶς ἰδέας καὶ μιᾶς ἀλήθειας ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ παλμὸ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τῆς ψυχῆς ποὺ τὴν εἶχε στεγνώσει ἡ μηχανικὴ κατάκτησή κι' ὁ ἐπιστημονισμὸς ἑνὸς αἰώνα, ὁ Κοπὼ ποὺ ζεῖ μὲ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα του τοῦτη τὴν ἀγωνία τῆς τέχνης, δεν ἦρθε ἐδῶ σὰν περιηγητὴς διανοούμενος ἢ σὰ δάσκαλος ἀπὸ-καθέδρας νὰ μᾶς μιλήσει ἀπὸ ψηλὰ γιὰ τὶς ἀτραπὲς τοῦ καὶ νὰ φύγει ἀσυγκίνητος ἀφήνοντας ἀσυγκίνητους πίσω του. Ἦρθε ὁλοζωντανος καὶ βαθειὰ δονούμενος, μὲ τὰ χυμώδη νειάτα του ποὺ ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ του ὀντότητα τοῦ χαρίζουνε, γιὰ ν' ἀβειάσει τὸν ἑαυτό του σὲ μιὰ ἐπαφὴ μαζί μας ποὺ νὰ δημιουργήσει ἀνατάραγμα καὶ νὰ ὀχάνει πνευματικὸ ὀεσμὸ γερὸ καὶ γκαρδιακό.

Καί, ἀλήθεια, βρῆκε τὸ ἔδαφος πρόσφορο. Σ' ἕνα λαὸ ποὺ τὰ φόντα του εἶναι τιμιότατα καὶ ἀνξερκρέπεια, λαὸ ἀνήσυχο κι' αἰσθαντικό, λαὸ μὲ ψυχὴ ποὺ ἀρχίζει νὰ κουράζεται ὁπὸ τὴν κενότητα καὶ τὸ μπούγιο τοῦ «ἐφφὲ» καὶ τὴς μηχανῆς — βρῆκε ἀντοπόκριση καὶ ἐνθουσιασμό, ἀγάπη καὶ οἰκειότητα. Καὶ συνεπῆρε μὲ ὁρμὴ τὴ μάζα τοῦ κόσμου ὁ Κοπὼ καὶ ἀν μέσα στὸ πλῆθος βρισκόντουσαν καὶ πέντε τεχνίτες συνειδητοὶ ποῦ ἀπὸ μιὰ μεριὰ καὶ μ' ἕνα ἀγῶνα ἀγγίξανε κάποτε καὶ ἀγγίζουνε τὰ πράμματα τῆς τέχνης καὶ τοῦ θέατρου στὴν ὄψη τὴν ἀληθινή των, ὁ Κοπὼ μὲ τὸ κύρος τῆς προσωπικότητάς του καὶ τὸ κύρος τῆς χώρας του ταυτίζοντας χωρὶς νὰ τὸ ξέρει ὁ ἴδιος, τὰ πορίσματα καὶ τὰ δοσίματά του μὲ τὴν ἀγωνία τους, ἐπιφραγίζει τὸ ἔργο τους στὴ συνείδησή τους καὶ γίνεται, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, ὁ καλύτερος συναγωνιστὴς καὶ συνεργάτης τους. Ἂς εἶναι λοιπὸν διπλὴ ἡ ἱκανοποίηση τοῦ Δάσκαλου.

Τὸν Ποιητὴ ζητάει νὰ ξαναφέρει ὁ Κοπὼ στὴ σκηνή. Νὰ τοῦ ξαναδώσει τὴ θέση ποὺ τοῦ ἀνήκει. Τὴν ψυχὴ τὴν φυγαδεμένη καὶ τὸ πνεῦμα θέλει νὰ ἀποκαταστήσει στὴ θεατρικὴ λειτουργία γιὰ νὰ εἶναι ἡ τέχνη τέχνη καὶ τὸ θέατρο τέχνη... Μὲ τὴν ἱστορία (Αἰσχύλος, Σαίξπηρ, Ρουτσάντε, Γκότσι, Μολιέρος, Ρακίνας, Ντιντερό, Γκαῖτε, Βολταῖρος) μᾶς πείθει πὼς πάντα ὁ ἀληθινὸς δραματικὸς συγγραφέας ξεπετάχτηκε ἀπάνω ἀπὸ τὴ σκηνή. Γιατὶ ὁ ποιητὴς τοῦ θεάτρου εἶναι — πρέπει νὰ εἶναι — δεμένος μὲ τὸν ἠθοποιό, τὸ πατάρι τῆς σκηνῆς, τὴν τεχνικὴ τοῦ θεάτρου. Πρέπει νὰ εἶναι τεχνίτης. Πρέπει, μᾶς λέει, νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ στέκει ὅσο μπορεῖ περισσότερο κοντὰ στὸν ἠθοποιό, ὅσο μπορεῖ περισσότερο ταυτισμένος μαζί του γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκφραστεῖ μὲ μέσο τὸν ἠθοποιό κ' ἡ τέχνη τοῦ ἑνὸς νὰ πηγαίνει μαζὶ μὲ τὴν τέχνη τοῦ ἄλλου. «Γιὰ νὰ παίξει ὁ ἠθοποιὸς γιὰ τὸν ποιητὴ πρέπει ὁ ποιητὴς νὰ ξέρει τὸν ἠθοποιό» (τὸν ἠθοποιὸ ἀπρόσωπο. Ἂς μὴ γίνει ἐπιπόλαιη παρεξήγηση ἀπὸ τὸ συρμὸ νὰ γράφονται ἔργα γιὰ ὁρισμένους πρωταγωνιστὲς ἢ πρωταγωνίστριες), «Ἂν ζητήσουμε ἀπὸ τὸν ἠθοποιὸ νὰ νοιωθεῖ τὴν εἰδικότητα καὶ τὴς μηχανῆς — βρῆκε ἀντοπόκριση καὶ ἐνθουσιασμό, ἀγάπη καὶ οἰκειότητα. Καὶ συνεπῆρε μὲ ὁρμὴ τὴ μάζα τοῦ κόσμου ὁ Κοπὼ καὶ ἀν μέσα στὸ πλῆθος βρισκόντουσαν καὶ πέντε τεχνίτες συνειδητοὶ ποῦ ἀπὸ μιὰ μεριὰ καὶ μ' ἕνα ἀγῶνα ἀγγίξανε κάποτε καὶ ἀγγίζουνε τὰ πράμματα τῆς τέχνης καὶ τοῦ θέατρου στὴν ὄψη τὴν ἀληθινή των, ὁ Κοπὼ μὲ τὸ κύρος τῆς προσωπικότητάς του καὶ τὸ κύρος τῆς χώρας του ταυτίζοντας χωρὶς νὰ τὸ ξέρει ὁ ἴδιος, τὰ πορίσματα καὶ τὰ δοσίματά του μὲ τὴν ἀγωνία τους, ἐπιφραγίζει τὸ ἔργο τους στὴ συνείδησή τους καὶ γίνεται, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, ὁ καλύτερος συναγωνιστὴς καὶ συνεργάτης τους. Ἂς εἶναι λοιπὸν διπλὴ ἡ ἱκανοποίηση τοῦ Δάσκαλου.

Τὸν Ποιητὴ ζητάει νὰ ξαναφέρει ὁ Κοπὼ στὴ σκηνή. Νὰ τοῦ ξαναδώσει τὴ θέση ποὺ τοῦ ἀνήκει. Τὴν ψυχὴ τὴν φυγαδεμένη καὶ τὸ πνεῦμα θέλει νὰ ἀποκαταστήσει στὴ θεατρικὴ λειτουργία γιὰ νὰ εἶναι ἡ τέχνη τέχνη καὶ τὸ θέατρο τέχνη... Μὲ τὴν ἱστορία (Αἰσχύλος, Σαίξπηρ, Ρουτσάντε, Γκότσι, Μολιέρος, Ρακίνας, Ντιντερό, Γκαῖτε, Βολταῖρος) μᾶς πείθει πὼς πάντα ὁ ἀληθινὸς δραματικὸς συγγραφέας ξεπετάχτηκε ἀπάνω ἀπὸ τὴ σκηνή. Γιατὶ ὁ ποιητὴς τοῦ θε-

Η. ΦΕΡΤΗ : «Χρυσάνθεμα».

Μιὰ συνέντευξη

ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΠΩ

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΗ ΣΟΛΩΜΟΥ

Ἡ συμπαθέστατη Κα Μερλιέ, τῆς ὁποίας ἑνόχλησα ὄχι λίγες φορὲς τὸ τηλέφωνο, ξέρει μὲ τὶ ἀγωνία περίμενα τὴν ἄφιξη τοῦ Ζάκ Κοπὼ. Περνοῦσαν οἱ μέρες κ' οὔτε ὁ ἴδιος ἔφτανε, οὔτε καμμιὰ του εἴδηση. Ὁ Κος Μερλιέ κ' ὁ Γιαννούλης Σαραντίδης κατεβαίνανε κάθε τόσο στὸν Πειραιὰ γιὰ νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν, ἀλλὰ τὰ βαπόρια ἐρχόντουσαν χωρὶς νὰ φέρνουν τὸ μεγάλο σκηνοθέτη.

Αὐτὸς εἶναι ὁ πρόλογος. Ὁ Ζάκ Κοπὼ ἔφτασε κάποτε καὶ σήμερα εἶναι κάτω ἀπ' τὸν Ἀττικὸ οὐρανό. Μὲ δέχεται στὸ δωμάτιό του στὸ ἀίωνο ξενοδοχεῖο τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Μέτριο ἀνάστημα, μὲ σχετικὰ μεγάλο κεφάλι, κολλημένο σὲ φαρδειὲς πλάτες· ἔχει τὸ Γαλλικὸ κόκκινο πρόσωπο, τριγωνικὴ φαλάκρα, πελώρια γυαλιὰ κι' ἀπότομη μακρυὰ μύτη.

Θυμᾶμαι πὼς ὁ Κοπὼ γράφει στὸν πρόλογο κάποιου διβλίου πὼς «ὁ Στανισλάβσκυ πολέμησεν ἐνάντια στὴ ρουτίνα, στὸ θεατρινισμό, στὸν καμποτινισμό, στὸ κακὸ γοῦστο καὶ στὶς κακὲς συνήθειες καὶ ὑπόταξε ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς δημιουργίας σὲ μιὰν ἐνιαία θέληση». Θέλω νὰ ξέρω ἂν νομίζει πὼς κι' αὐτὸς ἔκανε κάτι ἀνάλογο στὴ Γαλλία.

«Αὐτὸ προσπάθησα», μοῦ λέει, «Χωρίς, βέβαια, νάχω ξρθει ποτὲ σ' ἐπαφὴ μεγάλη μὲ τὸ Στανισλάβσκυ καὶ χωρὶς νὰ συμφωνῶ ἀπόλυτα μαζί του. εἶμαι εὐχαριστημένος νὰ νομίζω πὼς τὰ ἴδια ἀκριβῶς κακὰ τοῦ θεάτρου χτύπησα κι' ἐγὼ μ' ἐπιτυχία. Ἀπ' τὰ 1913 ποὺ πρωτοεμφανίστηκε στὸ Βιέ Κολομπιέ μέχρι σήμερα τὸ θεατρο κατόρθωσε νὰ λευτερωθεῖ ἀπὸ μιὰ παράδοση ποὺ τ' ὁδηγοῦσε μοιραία στὴν καταστροφή. Τὴ δικιά μου τὴν προσπάθεια ἀκολούθησαν κι' ἄλλοι — μαθητὲς μου οἱ περισσότεροι — ποὺ δούλεψαν μ' ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ πίστη γιὰ τὸ σκοπό τους. Ἔτσι ποὺ νὰ εἴμαστε θέβαιοι σήμερα πὼς τὸ θεατρο σώθηκε πιὰ ἀπ' τὸν κίντυνο. Οἱ νέοι μ ὀνομάζουν «πρόδρομό τους».

Βιὲ Κολομπιέ...» «Γιατὶ αὐτὸ τὰ ὄνομα», ρωτοῦσε ὁ Κοπὼ σὲ μιὰ διάλεξή του στὰ 1933, «ποὺ φαίνεται πὼς δὲν εἶναι πιὰ παρὰ μονάχὰ ἕνα ὄνομα, δὲ θέλει νὰ πεθάνει;» Τὸν παρακαλῶ νὰ μοῦ μιλήσει γι' αὐτὸ τὸ θεατράκι ποὺ «ἡ πρόσοψή του δὲν εἶναι πιὸ μεγάλη ἀπ' τὰ γειτονικὰ γαλατάδικα καὶ ψιλικατζήδικα».

Ἀρχίζει μὲ σιγανὴ φωνή, καὶ πίσω ἀπ' τὰ πυκνὰ σύννεφα ποὺ θγάζει ἡ πίπα του, ξετυλίγεται ὅλη ἡ καριέρα τοῦ σκηνοθέτη. Ἀρχίζει μὲ τὴν ἴδρυση καὶ τὰ πρῶτα θήματα τοῦ Βιὲ Κολομπιὲ, γιὰ νὰ πάει κατόπι σὲ τουρνὲ στὴ Βόρειο Ἀμερική, νὰ γυρίσει θριαμβευτικὰ στὸ Παρίσι καὶ νὰ δράσει ἐκεῖ γιὰ πέντε χρόνια. Ἔπειτα ἔρχεται ἡ Σχολὴ τοῦ Βιὲ Κολομπιέ, ἡ ἀφοσίωσή του στοὺς νέους. Τοῦ εἶναι εὐχάριστη ἡ ἀνάμνηση τοῦ καιροῦ ποὺ πέρασε στὴν ἔξοχή, πλέθοντας κι' ἐμψυχώνοντας νέους ἠθοποιούς.

«Εἶχα τὴν ἰδέα πὼς τὸ θέατρο ἔπρεπε νὰ ξαναφτιαχτεῖ ἀπ' τὰ θεμέλια του. Ἤμουν ἀπ' τοὺς ποορισμένους νὰ συμβάλουν σ' αὐτό. Κι' ἄρχισα μὲ τὸ νὰ φτιάχνω ἠθοποιούς. Ὅλοι ὅσοι θγήκαν ἀπ' τὰ χέρια μου ἔχουν κρατήσει κάποιο σημάδι ποὺ τοὺς διακρίνει».

Οἱ «Κοπιών», οἱ μαθητὲς τοῦ Κοπὼ, κάνουνε παραστάσεις στὰ χωριά. Ὁ ἴδιος ὁ Δάσκαλος κάνει θεατρικὰ πειράματα καὶ διαλέξεις σὲ διάφορα μέρη τῆς Γαλλίας. Ἔτσι, μέσα τὰ 1926. Μετά, οἱ μαθητὲς — δεκαπέντε ἀπὸ δαύτους — σχηματίζουνε θίσσο, τὴν «Κομπανὶ ντὲ Κὶνζ» κι' ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ Βιὲ Κολομπιὲ συνεχίζουν τὸ ἔργο τοῦ Κοπὼ.

Ἡ Ἱστορία παόει καὶ μαζὶ τὰ σύννεφα τοῦ καπνοῦ. Ἡ πίπα ἔχει σβόσει.

«Ὅταν ἱδρύσατε τὸ Βιὲ Κολομπιὲ εἴχατε ξεκαθαρίσει στὸ μυαλό σας τὶ ἀκριβῶς θέλατε ἢ πηγαίνατε ψάχνοντας;»

«Δὲν εἶμαι, κύριε, ἀπὸ κείνους ποὺ ἀκολουθοῦν σχολὲς ἢ ποὺ δίνουν στὴν προσπάθειά τους ἕνα ὁριμένο ὄνομα. Ἡ σχολὴ καὶ τὸ ὄνομα πρέπει νἀρχνονται μετὰ τὴν προσπάθεια. Ἐγὼ πάντα ἔκανα αὐτὸ ποὺ αἰστανόμουνα καὶ ποὺ νομίζω πὼς εἶναι «πραγματικὴ τέχνη. Σ' ὅλη μου ὅμως τὴν καριέρα ἔξρω πὼς ἀκολούθησα σταθερὰ ἕνα δρόμο».

«Αὐτὸ ἴσως θὰ πεῖ πὼς ξέρατε ἀπ' τὴν ἀρχὴ τἰ ζητοῦσατε;»

«Ἴσως».

«Γιατὶ στάθηκε τόσο σύντομη ἡ ζωὴ τοῦ Βιὲ Κολομπιέ;»

«Εἶχα κουραστεῖ πολύ. Ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφερθῶ κομμάτι γιὰ τὴν ὑγεία μου καὶ νὰ ἡσυχάσω. Ἔπειτα, ἦταν οἱ μαθητές μου ποὺ ἀνάλαβαν νὰ μὲ ἀναπληρώσουν. Καὶ τοὺς εἶχα ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη».

Τοῦ κάνω ἐρωτήσεις πάνω σὲ θέματα καθαρὰ σκηνοθετικά. Σὲ πολλὲς δὲ θέλει ν' ἀπαντήσει γιατὶ ἀνήκουν στὴ διάλεξη ποὺ πρόκειται νὰ κάνει.

Πάντως, ὑποστηρίζει πὼς ὁ σκηνοθέτης πρέπει νὰ ὑποτάσσεται ἐντελῶς στὸ συγγραφέα καὶ ν' ἀφίνει τὴν προσωπικότητά του ν' ἀπορροφηθεῖ ἀπ' τὴν προσωπικότητα ἐκείνου. Τὸ ἔργο δὲν πρέπει νάχει τὴν ὑπογραφὴ τοῦ σκηνοθέτη — τοῦ συγγραφέα καὶ μόνο. Ὄχι μονάχα παραλογίζεται, ἀλλὰ καὶ προδίδει τὴν ἔννοια τοῦ θεάτρου ἕνας σκηνοθέτης ὑποστηρίζοντας τὸ ἀντίθετο. Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα εἶναι ποὺ θὰ δώσουν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕφος τῆς σκηνοθεσίας.

«Ἔχετε προχωρήσει ἀνάμεσα στοὺς συγγραφεῖς;»

«Ὄχι. Σκηνοθετῶ κάθε ἔργο ποὺ μ' ἐνδιαφέρει σκηνοθετικά, κάθε ἔργο ποὺ θὰ μοῦ δώσει εὐκαιρίες νὰ παρουσιάσω ὅμορφα τὴ θεατρικὴ ἀλήθεια. Ὁ Μολιέρος κι' ὁ Σαίξπηρ πάντως εἶναι ἀπ' τοὺς ποιητὲς ποὺ ἀγαπῶ περισσότερο ν' ἀνεβάζω. Τοῦ Σαίξπηρ, ἀλλώστε, ἔχω ὁ ἴδιος μεταφράσει τὶς τραγῳδίες του στὰ Γαλλικά».

«Ποῦ δίνετε πιὸ μεγάλη σημασία, σὰν σκηνοθέτης, στὴν ἀνάλυση ἑνὸς ἔργου ἢ στὴ σκηνική του σύνθεση;»

«Τὴν ἴδια σημασία. Ἡ σκηνοθεσία, βέβαια, εἶναι σύνθεση. Ἀλλὰ χωρὶς τὴν ἀνάλυση τοῦ ἔργου πὼς θὰ προκύψει αὐτὴ ἡ σύνθεση; Ἐρευνῶντας μέσα στὸ κείμενο ἕνα χαρακτῆρα θὰ τὸν σχηματίσουμε στὸ μυαλό μας καὶ θὰ τὸν δοῦμε σὰ ζωντανὸ ἄνθρωπο πάνω στὴ σκηνή. Εἶναι ἡ φυσικὴ ἔνα συναίσθημα ἢ νὰ παρουσιάσει μὲ τὰ φυσικά του προσόντα μιὰν ὁποιαδήποτε κατάσταση. Ὁ σκηνοθέτης πρέπει νὰ ξέρει πὼς νὰ θάλει τὸν ἠθοποιὸ στὸ δρόμο του».

«Νομίζετε πὼς ὁ σκηνοθέτης πρέπει νὰ ἐπιθλεθεῖ στὸν ἠθοποιό, νὰ τὸν καθυποτάξει στὴ θέλησή του;»

«Νὰ τὸν θάλει στὸ δρόμο του, σᾶς λέω πάλι. Νομίζω πὼς εἶναι κατάλληλη ἡ ἔκφραση. Δὲν πρέπει νὰ ἀδιαφορήσει γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἠθοποιοῦ. Ἀπεναντίας, σ' αὐτὴν πρέπει νὰ προσαρμοστεῖ. Ἐγὼ τοὺς ἤξερα τόσο καλὰ τοὺς δικούς μου!... — κάθε μυῖκή τους συνήθεια, κάθε ἰδιοτροπία τῆς ἀναπνοῆς τους. Χρειαζόταν γιὰ τὸν καθένα ἰδιαίτερος τρόπος προσαρμογῆς. Γενικά, οἱ ἠθοποιοὶ δὲ συμπαθοῦν τὸ σκηνοθέτη ποὺ κάθεται στὸ τραπέζι του καὶ προσαθεῖ μὲ τὴ φωνὴ νὰ τοὺς ἐπιδάλει τὴ γνώμη του. Θέλουνε συνάφεια, φυσικὴ ἐπαφή, μιὰ λέξη σ' αὐτί, ἕνα χαριτωμένο παραδείγμα, μιὰ διαφωτιστικὴ κίνηση καὶ προπάντων, πολλὴ εὐγένεια».

«Κι' ὅταν ὑπάρχει διαφωνία ἀνάμεσα σὲ ἠθοποιὸ καὶ σὲ σκηνοθέτη γιὰ τὴν ἑρμηνεία κάποιου χαρακτήρα ἢ κάποιας σκηνῆς;»

«Ὑπερισχύει ἡ γνώμη τοῦ σκηνοθέτη, γιατὶ δικὴ του δουλειὰ κι' ὅχι τοῦ ἠθοποιοῦ, εἶναι νὰ θρεῖ κείνο ποὺ

Ἐκεῖνοι ποὺ προηγήθηκαν

ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

(Ὁ Λασκαράτος γεννήθηκε στὰ 1811 καὶ πέθανε στὰ 1900. Εἶναι γνωστοὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ κατατρεγμοὶ τοῦ. Ὁλόκληρη ἡ ζωή του ἦταν γεμάτη κοπιάσματες. Τὸ ἄρθρο ποὺ δημοσιεύουμε ἐδῶ ἔγραψε στὴν ἀνέκδοτη ἀρχαιότητα τοῦ καὶ θὰ γράφτηκε στὰ 1880 περίπου. Πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ «Νουμᾶ» τοῦ 1911)

Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι, ὡς ἤθελε τἰσως νομίσουμε, ἁπλῶς μόνον φιλολογικὸν ἀντικείμενον· ἡ γλῶσσα ἐνέχεται, θέβαια, καὶ πολὺ μάλιστα ἐνέχεται στὴ φιλολογία· ἐπειδή, ἐὰν τὸς ποὺ ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ σῶμα τῆς Ἰδέας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς καλῶς μεταχειριζομένης, διατυπώνονται μὲ καλλιτεχνικὸν τρόπον οἱ ἰδέες, ὥστε νὰ ἔχουν ἕνα ὅσο τὸ δυνατὸ ὡραῖο σῶμα. Ἀλλὰ "ὁ κύριος προορισμὸς τῆς γλώσσας εἶναι ἄλλος σπουδαιότερος. Ἡ γλῶσσα εἶναι κοινωνικὸν ζήτημα· ἐπειδὴ εἶναι πίνης ψυχῆς, ἤθελε μένουν αἰωνίως ἄγνωστα. Τὸ αἴτιον εἶναι αὐτοφανές — στὴ γλῶσσα τῶν θόγγων καὶ τῶν μουγκρισμάτων ἤθελε λείπει ἡ φανερότης τῶν ἰδεῶν. Οἱ ἰδέες τότε δὲν ἤθελ' ἔχουν ἔκτασιν ὀλίγ' ἀνώτερη, δὲν ἤθελ' ἐννοοῦμεθα παρὰ ὡς ἔγγιστα καὶ χοντρικῶς. Καὶ τί ἤθελ' εἶμαστε τότε οἱ ἄνθρωποι; Ἤθελ' εἶμαστε πίθηκοι, εἶδος πιθήκων; Ἐπειδὴ μόνο ἡ φανερότης τῆς ἐκφράσεως εἶναι ἐκείνη ποὺ θοηθᾶντας τὸν ἄνθρωπο νὰ τελειοποιῆται, τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ζῶα.

Βέβαια, — ἡ ἀσάφεια στὴν ἔκφρασι εἶναι ἡ καταδίκη τῶν χτηνῶν — καὶ τὰ καύχημα τῶν λογιωτάτων!. Ἡ δὲ σαφήνεια στὴν ἔκφρασιν, εἶναι τὸ ξεχωριστικὸ προτέρημα τῶν ἀνθρώπων.

Γνωρίζω πολὺ καλὰ νὰ ἐπόθη ὅτι ἡ συνείδηση μᾶλλον νὰ εἶν' ἐκείνη ποὺ μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ χτήνη. Ἀλλά, ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἀμφιβάλω εἰς τοῦτο, ἀφοῦ στὴν πολυχρόνιά μου ὕπαρξη, εἶδα πάμπολλους ἀνθρώπους νὰ ἔχουν ὀλιγώτερη συνείδηση ἀπὸ πάμπολλα χτήνη· ἀφοῦ εἶδα ὅτι ἡ εὐγενής, ἡ χρηστὴ συνείδηση δὲν εἶναι τόσο κοινὴ στοὺς ἀνθρώπους, ὅσο κολακευόμεναι ἤθελε νομίσουμε.

Δὲν διστάζω δὲν νὰ θέσω τὴ γλῶσσα καὶ ἰδίως τὴν φανερότητα τῆς γλώσσας, ὡς τὸ κύριον ξεχωριστικὸ μας ἀπὸ τὰ χτήνη· καὶ ὡς τὸ μόνο μέσο τῆς ἀνθρωπίνης προόδου· ἀφοῦ καὶ διὰ μόνης τῆς φανερότητος τῆς ἐκφράσεως τῶν ἰδεῶν μας, βαίνομεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων, καὶ στὴν ἐξακολουθινὴν καλητέρευψίν μας. Ἰδοὺ δὲν ἡ μεγάλη ἀξία τῆς γλώσσας ὡς μέσου ἀναπτύξεως καὶ προόδου τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Τώρα ἀν ὑπάρχει κανόνας χωρὶς ἐξαίρεση, εἶνε ὅτι — «Πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα κάθε πρᾶγμα διὰ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινε». Κάθε ἄλλη διαφορετικὴ μεταχείρισι, εἶνε ἀπὸ τὸ περισσότερο στὸ λιγώτερο κατάχρησι.

Ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον δὲν ἐξαιροῦνται, θέβαια, οἱ γλῶσσες, ἀλλὰ καὶ τοῦτες πρέπει νὰν τὶς μεταχειρίζωνται οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι γιὰ τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν, καὶ μὲ τρόπον συντελεστικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν.

Ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγινε ἡ γλῶσσα, ἢ γιὰ νὰ εἰπῶ καλήτερα, ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖον ἡ θεία Πρόνοια μᾶς ἔδωσε τὴ γλῶσσα, εἶναι ἡ φανερώτερη ἀλληλοδιάδοση τῶν ἰδεῶν μας, εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν παντεῖων ἀναγκῶν μας, καὶ ἑπομένως ἡ εὐκολώτερη καὶ ταχύτερη ἀνάπτυξη τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων, καὶ ἀκολουθινὴ πρόοδος καὶ καλητέρευψη τῆς ἀνθρωπότητος.— Ἂν κανεὶς φύσει ἀντιρρητικὸς ἤθελε ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ σκοποῦ τούτου τῶν γλωσσῶν δὲν ἔχει νὰ κάμῃ παρὰ νὰ κατεῦῃ στὸ δρόμο νὰ ρωτήσῃ τὸν πρῶτο διαβάτη καὶ νὰ βεβαιωθῇ διὰ τὴν αὐτοφανῆ τούτων ἀλήθειαν· Βέβαιος, θέβεν, ὅτι θὰ ἔχω καὶ τὴν ἴδικήν σας γνώμην σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν μου, περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν γλωσσῶν ἐν γένει, μεταβαίνω στὴν ἰδικήν μας νεοελληνικὴν γλῶσσαν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος.

⁂

Ἡ αὐτοφανὴς ἀλήθεια τοῦ ὅτι, οἱ γλῶσσες μᾶς ἐδόθησαν γιὰ τὴν ὅσην φανερώτερην μετάδοσιν καὶ διάδοσιν τῶν ἰδεῶν μας, εἶναι παρομοίως μιὰ ἀλήθεια καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα μας. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι κ' ἐμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες ὁμιλοῦμε ἀνάμεσά μας γιὰ νὰ ἀνοιξομεθῶ. Κύριος ὅθεν σκοπὸς καὶ τῆς σημερινῆς γλώσσας μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ μετάδοση καὶ διάδοση τῶν ἰδεῶν μας ἀνάμεσά μας διὰ τῆς μεγαλειοτέρας φανερότητας, καὶ πρέπει, ὡς ἐπόθη, νὰ τὴν μεταχειριζώμεθα μὲ τρόπον συντελεστικὸν πρὸς τὸν σκοπόν, γιὰ τὸν ὁποῖον μᾶς ἔδοθη ἀπὸ τὴν φύσιν. Ἂν δὲ ἔλεγα ὅτι ὁ τρόπος ὁ συντελεστικώτερος γιὰ τὴν φανερότητα τῶν ἰδεῶν μας εἶναι ἡ ἁπλότης τῆς φράσεώς μας, ὁμιλοῦντες ἢ γράφοντες, ἤθελ' εἶρω τάχα τοὺς ἀντιλέγοντας;

Ἐπιθυμῶ σὲ κάθε ὅθημα ποὺ ἀκμηνὸ νὰ ἔχω καὶ τὴ συνάντησή σας. Ἐρωτῶ λοιπὸν — Εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὁποὺ νὰ διαφωνῇ μὲ ἐμέ διὰ τὴν ἁπλότητα τῆς φράσεως ὡς συντελεστικότερον γλωσσικὸν προσόν, διὰ τὴν γληγορώτερην κατάληψιν μὲ ὁμιλοῦντες καὶ γράφοντες; Εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὁποὺ νὰ νομίζῃ ὅτι μία διαστρεμμένη σύνταξη καὶ λέξες ἀρχαίες ἑλληνικὲς εὐκολώνουν τὴν συνεννόησή μας; Εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἄστις κοίνοντας μὲ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς, μὲ τὴν καθημερουσίαν τὴν πεῖσαν εἰς τὴν ἀναγκαιοτὴν τῆς Λογικῆς, ἢ

"Οσα γράφουν οἱ ἐφημερίδες

— Στὴν «Καθημερινὴ» (26,4) ἄρθρο του καὶ μὲ τὰ πλούτη τῶν ποικίλων καὶ θετικῶν γνώσεών του...».

— Αὐτὴ τὴν δεξιοτάξα ἡ ἀπιρολίβλοα τοῦ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» (6—5) ἔχει τὸν τίτλο: «Τὸ ἐνήγειρα κα' ὁ Ρότζερς» καὶ ἀναφέρεται στὶς ἀπόψεις τοῦ Ρότζη γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ἐνήγειρα τῆς ἐποχῆς του.

— Στὸ ἴδιο φύλλο ἄρθρο τοῦ κ. Μ. Κ. γιὰ τὴν «Ἔκθεση Ἐρματζιόγλου» τὴν ἀθήνα Σπυρωπουλοῦ.

— Στὴν «Πρωΐα» (6—5) ἄρθρο τοῦ Τ. κ. Ζ. γιὰ τὸν Λάρλ Μπωνλαῖρ, μὲ τίτλο «Ὁ κατηραμένος ποιητής».

— Στὸ ἴδιο φύλλο ἐκτενέστερο τεχνοκριτικὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπουλου γιὰ τὴν «Ἔκθεση Ἐρματζιόγλου» καὶ «Συλλόγου Ἑπταλλήνων Τρικάλων τῆς Ἑλλάδος».

— Στὴν «Πρωΐα» (6—5) ἄρθρο τοῦ Τ. κ. Ζ. γιὰ τὸν Λάρλ Μπωνλαῖρ, μὲ τίτλο «Ὁ κατηραμένος ποιητής».

— Στὸ ἴδιο φύλλο ἐκτενέστερο τεχνοκριτικὸ ἄρθρο τοῦ κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπουλου γιὰ τὴν «Ἔκθεση Ἐρματζιόγλου» καὶ «Συλλόγου Ἑπταλλήνων Τρικάλων τῆς Ἑλλάδος».

— Στὴν «Καθημερινὴ» (6—5) τὸ Ἐπίκ α κ ρ ο τὸ κ. Πέτρου Χάρη ἔχει τὸν τίτλο «Ἐπιδόσεις» καὶ ἀναφέρεται στὴ φιλολογία τῶν μεγάλων γιορτῶν καὶ ἐπετείων ἡμερῶν.

— Στὸ ἴδιο φύλλο ἄρθρο μὲ τὴν ὑπογραφὴ «Μουσόφιλος», ἀναφερόμενο στὴν καλλιτεχνικὴ ἄρκση τοῦ κ. Μίχ. Βελλούλου, ποὺ ἡ 50ετηρίδα του γιορτάστηκε τὴν παρελθοῦσα Τρίτη (7—5) ἀπ' τὸ Ὠδεῖο Ἀθηνῶν.

— Στὸ ἴδιο φύλλο κριτικὸ σημείωμα τοῦ κ. Αἰμ. Χουρμούζιος σὲ σύντομο σημείωμά του ἐκθέτει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν ἀφοιμέρα τοῦ θέατρου Κοτοπούλη μὲ «Τὸ τρένο τῆς Βενετίας» τὸν Βερνέϊ καὶ Μπάρ. Τὸ σημείωμα τελειοποιεῖ χαρακτηριστικότατα: «Πρὸς Θεοῦ! Ὁ θίασος Κοτοπούλη ἔδω μᾶς συνήθισε εἰς τόσην προχαχοῦτα».

— Ἀντιθέτως ὁ κ. Κουκούλας (Πρωΐα 30—4) μένει ἀπόλυτα ἱκανοποιημένος ἀπ' τὴν ἐκτέλεση τῆς κωμῳδίας. "Ὅλοι ἔπαιξαν καλά.

— Στὸ ἴδιο φύλλο ὁ Τ. κ. Ζ. ἔνοιες μιὰ ἔδεα τῶν ἀπόκρυσων ἐπιστημῶν, ποὺ δὲ πρὸς δποστηρίζει δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ κατεφόρτο τῶν ἀνίχνρων ἀνθρώπων κι' ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀπελπιστεῖ ἀπ' τὴ ζωή. Τὸ ἄρθρο ἐπιγράφεται: «Ἀποκρυφισμός».

—Ἐπίσης ὁ Τ. κ. Ζ. ἐχμοιεῖσθαι στὸ φύλλο τῆς Πρωΐας τῆς 2ας Μαΐου ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «Παπαδιαμάντης», στὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὸν Παπαδιαμάντη σὰν τὸ μεγαλύτερο "Ἑλληνα συγγραφέα, ποὺ κι' κλοφρεῖχεν ἡχολή τῆς "Ἀγνης ἀκεβίβασε τὴν τάξη τῶν ἠθογράφων". Μικροὶ ἄνθρωποι ποὺ πτοάσανε τὴ ζωή τους μέσα σ' ἕνα κοφερὸ κερδοῖ κι' ἐκεῖ κάνανε τ' αὐγά τους — ἕνα σωρὸ σκουλήκια τῆς διανόησης.

— Στὸ «Ἔθνος» (2—5) ὁ κ. Κ. Οἰκονομίδης σὲ συντομότατο σημείωμά του ἐκφράζει τὴν ἀπόλυτη ἱκανοποίησή του γιὰ τὴν ἐμφάνεια τοῦ «Τρένου τῆς Βενετίας» — ποὺ τὸ χαρακτηρίζει σὰν κομπετέρ μα — ἀπὸ τοὺς ἠθοποιοὺς τοῦ ἡμιορατικοῦ θιάσου τῆς κ. Κοτοπούλη.

— Καὶ ὁ κ. Ἀλ. Λεβορίτης στὸν «Ἀσύμματο» (2—5) βρίσκει τὸ ἔργο θεατρικὰ ἀσκτικάστατο καὶ τοὺς ἠθοποιοὺς ποὺ τὸ ἐρμήνευσαν πολὺ ἱκανοποιητικοὺς.

— Στὴν «Πρωΐα» (4—5) ἄρθρο μὲ τὴν ὑπογραφὴ «Παρατηρητής» καὶ μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἑλληνική γραφή». "Οπως λέει ὁ ἀρθρογράφος «ἀφορᾶ τὸ σημερινὸ σημειωμάτος εἶναι πρόφαντον βιβλίον τοῦ ἀρχαιολόγου κ. Ἰ. Παπαγιαννοπούλου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχαία ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ» (Ἐκδοσις Παπύρου). Ἐν τῷ ὑπόψει μικρῷ μεθόδικῆς ἐκθέσεως, συστηματικῆς κατατάξεως καὶ βιβλιογραφικῆς ἐνημερότητος σπουδαιοτατοθηρεύει. Ἐπιβραβευθήσεται, ἠλεγχθήσεται, πλὴν ἄλλων, καὶ κὰ γνώσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν ἀπόφασιν περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν γραφῆς ὅσα κατὰ καιροὺς ἀπαντοῦσαι εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας...». Περαιτέρω ὁ ἀρθρογράφος ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔργο τοῦ "Ἥδικς καὶ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Κρήτης καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα ποὺ προέκυψαν ἀπ' αὐτό.

— Στὴν «Ἀκρόπολι» (6—5) κριτικὸ σημείωμα τοῦ κ. Ἀθ. Παπαδήμα γιὰ τὴ βιβλίο: «Ὠδὲς τῆς ἑλληνικὰ τοπίο» τοῦ κ Γ. Σταμπολή, «Ἐπιγραφὲς» τοῦ κ. Πάνου Φύλλη, «Ἐπίνειαι» τοῦ κ. Β. Λαμπρελέτιου, «Δροσοστάλαι» τῆς δ. Κυρ. Παλαιολόγου, «Ἐρεμίαι» τοῦ κ. Μιχ. Κάρη καὶ «Φυσιογνωμικὰ» τοῦ «Ἀριστοτέλους κατὰ μετάφραση τοῦ κ. Ἀντων. Λαλᾶ καὶ Ἔκδοση Πλατόων». «...Κατατάξαστε πρωγκτικὰ ἀγαγνάστης τὸ "Ἀριστοτέλη— γράφει ὁ κ. Ἀθ. Παπ γιὰ τὸ τελευταῖο βιβλίο — στὸ ἐν λόγῳ σύγγραμμα μὲ τὴν θαυμαστὴν ἀνδρεία τοῦ μεγάλου σοφοῦ τῆς ἀρχαιότητος μὲ τὴν ἀνθωδοτικὴ ἀκτινοβολία τοῦ πνεύματός

Η ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΕΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΔΥΟ ΠΟΙΗΤΩΝ ΜΑΣ

(2ο ΤΕΛΕΣΤΑΙΟ)

Πόσο ὅμως ποὶ διαφρεστικὸς παρουσιάζεται στὴ σκηνοθετική του ἀντίληψη ἀπὸ τὸν Πελεμᾶ. "Ο Σκίπης μπαίνει μὲ δυναμικὸ τρόπο στὸ βάθος τῶν ἀπέρανστων μαγαλείων τῆς ψυχῆς μὲ θρησκευτικὴ, θὰ μπορουσε νὰ πεῖ κανείς, κατάνυξη, ἔξω ἀπὸ τὰ κάποιο ἀγνωστικὰ φαινόμενα τῆς Πελαμικῆς ποίησης, γιατὶ προεξοχεῖ μέσα του πιστεύο τὸ πηγαῖο αἰσθημα παρὰ τὸ κατασκέλαγμα τῆς σκέψης. Ἡ φύση θεωεῖς κοὶ τοῦ ἀνοιξε μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ ἀπλόστητας καὶ τρυφεροσύνης ποὺ σκιαστὰ πάντα στὸ βάθος του γιὰ νὰ πάει κατόπι σὲ δέη συνθετικότητας, πλούτου, ἀθορυβοπιεσμοῦ καὶ ἀτέλειωτου μεγαλείου. Ἡ βάση τῆς πνευματικῆς του λειτουργίας εἶναι ἡ συγκατάσεις τῶν ἀνοιγῶν του στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὴν λειτότατη αἰσθηση τῆς ψυχικῆς του δυναμικότητας ποὺ ξεφεύγει ἀπ' τὸν ἀνυγκαστικὸ νόμο τοῦ νοῦ. Κι' ἔτσι μᾶς τραγουδεῖ τὴ φύση ὁ πιὸ τὴ φανταζεστεῖ, ὄχι ὡς συνδεδεμένη μὲ ὁποιαδήποτε ἀνθρώινη πράξη, ἀλλὰ ὅπως εἶναι στὴν ποιητικοτάτη κι' ὁ πιὸ πρέπει νὰ τὴ νοιώθει. Μᾶς δίνει ν' ἀναπαυόσουμε μιὰ διάχυτη, μιὰ θερμὴ γιομάτη κνοῆ, ποὺ τὴν ἐμφιχνιεῖ ἡ ἀπέκαντη ὀμορφιὰ μιᾶς καταπληκτικῆς πολλὰς φορὲς, δημιουργήτρας φύσης. Τὸ ἀδεῖα: νὰ πλεκτοῦνεκι καὶ νὰ τοποθετεῖ τὰ συναισθήματά του νέοα στὸ ὀργανικὸ ἐπεισόδιλον τῆς φυσικῆς ζωῆς, στὴ χαρὰ τῆς γεννήτρας γῆς καὶ νὰ γίνεται ἕνα τελεῖ τῆς, σαὸσς τῆς, χθόνα τῆς, βάζοντὰ ἀὸ τὴς καὶ μεγαλοκοὶ σιμὰ τῆς σὰ ἀστρὸ τὴς καὶ νὰ φοντοῦνει σὰ δάντρο ποὺ ἀπλώνει τὶς ρίζες του μέθεια καὶ τὶς φυλλοωιὲς του γιὰ νὰ δεχτεῖ τὸν κάθε διάβατη, τὸν κουρασμένο στρατολάτη νὰ ξεκοπτάσει στὴν κλαδοπόδεχτη δροσιὰ τοῦ.

"Ὁλο τὸ ἀπέρανστο ἔργο τοῦ Σκιπῆρη Σκίπη δείχνεται στεφανωμένο ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ ὀμορφιὰ τῆς λυρικῆς του ἐλληνικότητας ποὺ καθρεφτίζεται στὸ κοφάτιο κρουστάλλι τῆς φυχῆς του καὶ μᾶς δίνεται μὲ χαθότατη συγκίνηση ἅπαυτο σ' ἕναν τόνο πότε λεπτότατο καὶ συγκοκτιγμένο, πότε πάλι σὰν ξεσπαχμὸ ἑνὸς φυσικοῦ ποταμοῦ ποὺ συνεπαίρνει τὰ πάντα στὸ τρομερὸ πέρασμά τοῦ. Πρὸς τὸν ἥλιο, τὴν ἀστεριφεγὴ αὐτὴ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κάθε ὀφείλου, ἔχει στρέψει ὁλοκαίριγη τὴν προσοχή του καὶ τὰ τραγουδεῖ σὰν ὄργανο τῆς ὀρκαγῆς μας καὶ τόσα φάλλει τὰ θεῖα καὶ τόσα λαχτάρει. «Ἀλλοι ἄς ἀνέβουν σὲ βουνοὺ κορφὴ — τὸν ἥλιο νὰ θαυμάσουν τ' ἀνατέλλει...» Ἐκεῖνος θὰ μείνει κάτου στὴν πλαγιὰ κι' ἀπὸ κεῖ θὰ τόνε δεῖ νὰ προβάλλει πιὸ δυνατό, πιὸ φωλιὸ, κι' ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμα ποὺ θ' ἀνεβοῦνε στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ τόνε θαυμάσουν. Μέσα του δὲν ἀκοῦει κομμὶὰν ἄλλη φωνὴ ἐχτὸς ἀπ' τὴν μαυλίστρα φωνὴ τῆς φύσης ποὺ τὸ ἀξιωνίς τῆς φουγτώνουν καὶ γίνονται ἕνα μὲ τὸν ἑαυτό του, ποὺ ἀνοιγει διάπλατα τοὺς ὀργηστρικοὺς τῆς ρυθμοὺς καὶ τόνε μπαίνει ἀπ' ἐδῶ τὴ σπθέλας στὴ μαγαριότητα τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὀμματνος. Ὁ Σκίπης ἔχει ἀπεριφρόνεσι κίστη στὴ μαγνητικὴ δύναμη τῆς φύσης γιατὶ ἀντιπροσωπεύει γι' αὐτὸν τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ του, μὲ δύναμη ὁλάκαιρη τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ποὺ δὲ δέχεται συνθέκολογεν κομμὶὰ στὶς ἰδέες του τὶς ἀψηνοὺς παρφάνεες, τὶς ἀνυμφίλιες ἀπέκω ἀπὸ κάθε τί χαρνὶὰ καὶ χυδαῖο. Ἡ Παλαμικὴ φυτολατρεία ἀγαπᾶ νὰ σπέκεται στὴν ἐξωτερικὴ μορφὴ ἑνὸς δένδρου κομμὶὰ καὶ ρυθμικὴς, μ' δλη τὴ ζωγραφικὴ τοῦ ὀμορφιὰ ποὺ τὸ ποιητικὸ του πνεῦλο συνέλαβε σὲ συνθετικότητα ζωντανὴ καὶ πραγματικὴ. Εἶναι καταπληγτικό. Ὅταν μάλιστα σκέφεται πὼς μέσα σὲ λίγους στὶχους κατοθέσια νὰ χωρέσει ὁ δάκτυρος τὸ δημιουργικὸ ὀργανὸ τῆς φύσης, ποὺ ξεσπᾶει ἀκράτητος μὲ τὸν ἀρχικὸ του Μάρτη, κι' εἶναι θέμα ἀλληθινὸ πὼς μπόρεσε ν' ἀπορφύγει τὴν πλαγιτικὴ μονοτονία τῆς ρίμας καὶ νὰ μᾶς δώσει μιὰ πλοσία μουσικότητα ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ποὺ τὴν ἀκούμε ἀστιμάτητα νὰ τραμπολαζεῖ στὸ βάθος τοῦ ἀκουστικοῦ μας. Ἠπιεχίρνα νὰ μᾶς δώσει μιὰν εἰκόνα μ' δλας τὶς μυστηριώδεις δρμὲς καὶ δυνάμεις ποὺ διέπουνε τὴ φύση καὶ τὴν ἀκαταλυπτὴ δύναμη ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τ' ἄβυσσα τῆς γῆς τὰ ὀμμπλόρφιαὰ τὴς καὶ τὰ κατόρωσα χρώματὰ τὴς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἀπὸ τὴν ἀκόμα ἀστιμάτητα νὰ τραμπολαζεῖ στὸ βάθος τοῦ ἀκουστικοῦ μας. Ἠπιεχίρνα νὰ μᾶς δώσει μιὰν εἰκόνα μ' δλας τὶς μυστηριώδεις δρμὲς καὶ δυνάμεις ποὺ διέπουνε τὴ φύση καὶ τὴν ἀκαταλυπτὴ δύναμη ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τ' ἄβυσσα τῆς γῆς τὰ ὀμμπλόρφιαὰ τὴς καὶ τὰ κατόρωσα χρώματὰ τὴς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἀπὸ τὴν ἀκόμα ἀστιμάτητα νὰ τραμπολαζεῖ στὸ βάθος τοῦ ἀκουστικοῦ μας. Ἠπιεχίρνα νὰ μᾶς δώσει μιὰν εἰκόνα μ' δλες

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4
ΤΗΛΕΦ. 30-297

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ, Περίοδος Β'
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧΜΕΣ 4
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 180

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΡΑΝΣΙ ΖΑΜ

ΤΟΥ ΖΑΝ ΚΑΡΑ

Ὁ Φρανσὶ Ζὰμ πέθανε τὴν πρώτη Νοεμβρίου, ἡμέρα τῶν Ἁγίων Πάντων, τὴν ὥρα ποὺ οἱ καμπάνες σημαιναν τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸν ἑσπερινό. Εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸ Θεὸ «ὅταν θὰ κινοῦσε κατ' αὐτόν, νὰ ξεπροβάλλει ὁ ἥλιος». Ἡ εὐχή του δὲν εἰσακούστηκε. Οἱ τελευταῖες ματιὲς τοῦ ποιητῆ δὲ συνάντησαν, μὲς ἀπ' τὰ τζάμια τῆς ἀγωνίας, παρὰ τὴν ἀλύτητη βροχὴ καὶ τὸ σταχτὺ οὐρανό.

Ἡ κηδεία ἔγινε στὶς 5 Νοεμβρίου. Ὁ νοτιὰς ποὺ φύσαγε σιγὰ εἶχε διώξει ὅλα τὰ σύγνεφα. Τὸ βουνὸ εἶταν μαβύ, ὁ ἀέρας χλιαρός. Θάλεγε κανεὶς πὼς εἶταν ἕνα πρωῒ ἀνοιξιάτικο, μιᾶς ἄνοιξης ἀλλόκοτης, δίχως πυρετό, δίχως βλαστάρια, μὲ φυλλωσιὲς ἑτοιμοθάνατες καὶ χρυσαφιὲς, ἄστρα καθάρια, ἔτσι ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ τὶς οὐράνιες ἀνοίξεις.

Εἶχε ὑποφέρει τόσο πολὺ ἀπὸ κάμποσους μῆνες, ποὺ ὅοι τὸν ἀγαποῦσαν ἔπρεπε νὰ χαροῦνε γιὰ τὸ θάνατό του. Ποτέ του δὲν ἀκούστηκε νὰ παραπονεθεῖ. Ἔλεγε μόνο: «Ἔζησα πολύ. Γνώρισα μεγάλες εὐτυχίες. Τώρα θὰ ἤθελα νὰ ἔρθει ὁ Πανάγαθος καὶ νὰ μοῦ πεῖ: Γέρο ποσκυνητή, πάρε τὸ ραβδί σου κι' ἀκολούθα με!». Καὶ καμμιὰ φορὰ πρόσθετε: «Θὰ ἤθελα νὰ εἶχα μπροστά μου ἀκόμα ἕν' ἀπόγεμα γιὰ νὰ κατεβῶ στὸ περιβόλι».

Τὸν Ἰούλιο δημοσίευσε στὴ «Νέα Γαλλικὴ Ἐπιθεώρηση» τὶς τελευταῖες του θελήσεις. Αὐτὸ στάθηκε εὐκαιρία γιὰ διάφορα πνευματώδη πρόσωπα, σὰν τὸν κ. Κλεμάν Βωτέλ, ν' ἀστειευτοῦν χυδαῖα μαζί του.

«Ἀπαγορεύω ἀπόλυτα — εἶχε γράψει ὁ Ζὰμ— νὰ μοῦ ἀνεγείρουν τὸ παραμικρὸ μνημεῖο σὲ μέρος ποὺ νὰ βρίσκεται στὸ ὕπαιθρο».

Μνημεῖο, ἀκοῦς ἐκεῖ! Χαρὰ στὴν ἀπαίτηση! Καὶ δός του πνεῦμα, ὁ Βωτέλ.

Ὁ συγγραφέας αὐτῶν τῶν γραμμῶν ἐγέλασε πολὺ λιγώτερο ὅταν ὁ Φρανσὶ Ζὰμ τοῦ παράδωσε τὸ κείμενο ἐκεῖνο ζητώντας νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἐκτέλεσή του. Ὡστόσο, πλαγιασμένος στὸ κρεββάτι ἀπ' ὅπου ἤξερε πὼς δὲ θὰ σηκωνόταν ποτέ, ἀλλὰ μὴν ἔχοντας χάσει τίποτε ἀπὸ τὸν οἶστρο του, ὁ ποιητὴς ἐπρόβλεπε τὶς ἑταιρίες τὶς ἕτοιμες νὰ ἱδρυθοῦν, μὲ πρόεδρο καὶ μὲ γραφεῖο, ποὺ τὰ μέλη τους δὲ θὰ εἶχαν ἄλλο σκοπὸ ἀπ' αὐτό. Ἤθελε νὰ τ' ἀποφύγει ὅλ' αὐτά. Συλλογιζόταν πὼς οἱ κῆποι ἔχουν γίνει γιὰ τὶς πρασινάδες, τὰ λουλούδια καὶ τὰ πουλιά. Δὲν ἤθελε, ἀποτυπωμένος στὸ μπροῦντζο, νὰ σπάσει τὶς ζωντανὲς καμπύλες αὐτῆς τῆς ἐλεύθερης φύσης ποὺ τόσο τὴν εἶχε ἀγαπήσει.

Οἱ φόβοι του ἐπαλήθεψαν. Ἀπὸ τὴν ἑπομένη τοῦ θανάτου του μιὰ ἐπαρχιακὴ ἐφημερίδα ζητοῦσε νὰ στηθεῖ ἡ ποστολή του στὸν ὡραιότερο κῆπο τοῦ Ὀρτές.

Αὐτὸ εἶναι ἕνα δεῖγμα τῆς ὑπεροψίας γιὰ τὴν ὁποία κατηγοροῦσαν τὸ Φρανσὶ Ζὰμ. Ἄλλο δεῖγμα εἶναι ἡ ἄρνησή του νὰ δεχτεῖ τὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, ἐνῶ εἶταν κοντὰ στὰ ἑξῆντα του χρόνια. Ἂς θυμηθοῦμε πὼς ὁ Μωρὶς Σεβαλιέ, ποὺ εἶναι πολὺ νεώτερος, εἶχε τιμηθεῖ κιόλας μ' αὐτὸν τὸν τίτλο.

Ὁ Λεὼν Μπεράρ, ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, θέλησε νὰ ἐπανορθώσει αὐτὴ τὴν πολύχρονη λησμονιά. «Τὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς σὲ μένα; παραξενεύτηκε ὁ ποιητής. Μὰ γιὰ ποιὸ λόγο; Ἤμουνα πολὺ γέρος στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου. Δὲν πῆγα στρατιώτης. — Ἀλλὰ τὸ φιλολογικό ἔργο σας, διδάσκαλε... — Θέλετε νὰ μοῦ δώσετε τὸ παράσημο γιὰ τὸ φιλολογικό μου ἔργο; — Τὸ ἀξίζετε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον». Ὁ Φρανσὶ Ζὰμ ἔκοψε ἀμέσως τὸ λόγο τοῦ συνομιλητή του: «Ἂν ἀπαρτίζατε μιὰ κριτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ Βίκτὸρ Οὐγκώ, τὸ Ρονσάρ, τὸ Λαμαρτῖνο, τὸ Μπωντλαίρ, καὶ μερικοὺς ἄλλους καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιτροπὴ μοῦ ἔδινε τὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, θὰ τὸ δεχόμουνα μ' εὐγνωμοσύνη. Ἀλλὰ δὲν ἀναγνωρίζω στοὺς κ. κ. Χ., Ψ., καὶ Ω. (τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως) τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδοκιμάσουν καὶ νὰ ἀνταμείψουν τὸ φιλολογικό μου ἔργο».

Ὁ Φρανσὶ Ζὰμ ζοῦσε μακρυὰ ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ τὰ διαβούλια του, ὅπου οἱ φτωχοὶ λόγιοι παραχωροῦν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀνταπόδοσης, τὸ θαυμασμὸ ποὺ τοὺς χρειάζεται περισσότερο ἀπ' τὸ ψωμί. Εἶχε μιὰ ὡραία κατοικία στὸ Ἀσπαρρέν, βάσκικο κεφαλοχῶρι στὰ σύνορα τοῦ Μπέρν. Εὔποροι ἀπὸ τὴ βιομηχανία τῶν ὑποδημάτων, ἀπὸ τὸ θρέψιμο τῶν γουρουνιῶν καὶ ἀπὸ τὰ ταξίδια στὴν Ἀμερική, οἱ κάτοικοι διατηροῦν ἕνα κρᾶμα ἀπὸ ὑπερηφάνεια τῶν Βάσκων καὶ φινέτσα τῶν ἀνθρώπων τοῦ Μπέρν, αὐτὴ τὴν τελευταία χαλασμένη κάπως ἀπὸ τὴν ἀμετρη χρήση ζαμπονιοῦ. Στὴ μικρὴ ἐκείνη πρωτεύουσα οἱ περίεργες ὁμάδες τῶν γραμμάτων ἢ τῶν τεχνῶν ἐνδιαφέρουνται περισσότερο γιὰ τὴν ἔρευνα τοῦ φολκλόρ παρὰ γιὰ τὰ μεγάλα ποιητικὰ ρεύματα. Κι' ὁ Φρανσὶ Ζὰμ δὲν ἔγραφε νασκωνικά.

Ἔτσι, νοιώθοντας τὸν ἑαυτό του παραγνωρισμένο καὶ ξέροντας πόσο εἶταν ἄδικη αὐτὴ ἡ παραγνώριση, διαμαρτυρόταν μὲ τὸν τρόπο του ποὺ εἶταν ὁ λιγώτερο ὑποκριτικὸς τοῦ κόσμου.

Ἡ φιλύποπτη ὑπεροψία του δὲ συνοδευόταν ἀπὸ τὴν παραμικρὴ περιφρόνηση πρὸς τοὺς κατωτέρους ἀδερφούς του. Ὅσοι τοῦ ζητοῦσαν μιὰ ἐνίσχυση, μιὰ συμβουλή, ἕναν πρόλογο, γίνουνταν δεχτοὶ ἀπὸ μιὰν ἀπεριόριστη ἐπιείκεια.

Ἐπειδὴ εἶταν πολὺ πατριώτης, δέχτηκε ὡς καὶ νὰ συστήσει στὴν Ἀκαδημία ἕναν ὑποψήφιο, ποὺ κατέχει τίτλους πολὺ τιμητικούς. Ἡ ἀπάντηση στάθηκε ὀλέθρια καὶ ὁ ἀγαθὸς ποιητὴς θλιβότανε γι' αὐτό. «Μὰ ὁ ὑποψήφιός σας, τοῦ λέγαμε, δὲν ξέρει καλὰ - καλὰ νὰ γράφει γαλλικά.— Ὑπάρχουν πολλοί, ἀπαντοῦσε, στὴν Ἀκαδημία νὰ γράφουν γαλλικά, καὶ θὰ τοῦ ἔκανε τόση εὐχαρίστηση νὰ μπεῖ ἐκεῖ μέσα».

Ἴσως ἄλλωστε θὰ τοῦ ἄρεσε, παραβάλλοντας τὴν ἐνδεχόμενη αὐτὴ ἀκαδημοποίηση μὲ τὴ δική του τὴν ἀποτυχία στὰ 1924, νὰ γελάσει σὲ βάρος τοῦ Ἐνδόξου Σωματείου. Ἄκακη καὶ σπλαχνικὴ ἐκδίκηση! Εἶταν ὁλότελα σύμφωνη μὲ τὴ νοοτροπία τοῦ ποιητῆ, ποὺ διάθετε μιὰ διαπεραστικὴ εἰρωνία καὶ ἄφηνε καμμιὰ φορὰ νὰ αἰσθανθοῦν οἱ φίλοι του τὴν ποτὲ σκληρή της αἰχμή.

Δὲ μποροῦμε νὰ θυμηθοῦμε τὸ Φρανσὶ Ζὰμ χωρὶς ν' ἀναπολήσουμε τὸ πολυτελὲς καὶ λεπτίλεπτο πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο γίνοταν εὐτυχισμένος. Ἂς μὴ κακοφανεῖ σὲ ὅσους φαντάζουνται τὸν ἀγροτικό μας ποιητὴ ντυμένο μὲ χοντρὰ μάλλινα ροῦχα καὶ τρεφόμενο μὲ κάστανα! Ὁ Ζὰμ ἀγαποῦσε τὰ βαρειὰ ὑφάσματα, ἀλλὰ σὲ ποιότητα ἐκλεχτή κι' ἔνοιωθε περισσότερην ἄνεση σ' ἕνα παλάτι, παρὰ σὲ μιὰ καλύβα.

Πίστευε στὸ Διάβολο καὶ μιλοῦσε ταχτικὰ γι' αὐτόν. Καθὼς ἕνας ἀπ' τοὺς φίλους του φαινόταν νὰ χαμογελᾶ, ὁ Ζὰμ τοῦ φώναξε:

— Ἀ, φυλάξου! Τὸ χειρότερο ἀστεῖο ποὺ μπορεῖ νὰ σοῦ παίξει ὁ Διάβολος, εἶναι νὰ σὲ κάμει νὰ πιστέψεις πὼς δὲν ὑπάρχει!

Ὡστόσο, ὁ ἀββᾶς Μυνιὲ τοῦ ἔδινε καμμιὰ φορά, μέ ὄμορφο τρόπο, τὴν ἀπάντηση.

Ὁ Ζὰμ μιὰ μέρα τὸν πῆρε παράμερα:

—Εἶναι ἀλήθεια, κύριε ἀββᾶ, εἴπατε σεῖς πὼς δὲν ὑπάρχει Κόλαση;

—Δὲν εἶπα τέτοιο πρᾶμα, ἀποκρίθηκε ὁ ἀββᾶς.

—Ἔτσι ἄκουσα.

—Εἶπα πὼς ὑπάρχει ἐξάπαντος Κόλαση, ἀλλά, γνωρίζοντας τὸ ἄμετρο ἔλεος τοῦ Θεοῦ, πὼς δὲν ὑπάρχει μέσα κανένας!

Ὁ Φρανσὶ Ζὰμ εἶταν μαγευτικὸς ἀφηγητής. Οἱ εἰκόνες γεννιοῦνταν κι' ἄνθιζαν στὰ χείλη του μὲ ἀξιοθαύμαστον τρόπο. Ὅποτε μιλοῦσε, ἀντὶ νὰ γράφει, ὁ ἀκροατής του λυπόταν βλέποντας νὰ χάνουνται σωστοὶ θησαυροὶ, σὰ μιὰ σπάνια πηγὴ ποὺ θὰ πότιζε τὸν ἄμμο. Μὰ τὸ κελάρυσμα τῆς ποίησής του εἶτανε τόσο γλυκό, πήγαινε τόσο μακρυά, ποὺ ἔπρεπε νὰ μὴν ἀφήσει κανέναν διψασμένο. Ἀλλοίμονο! Ἡ ὡραία πηγὴ στείρεψε πιά.

Μιὰ μέρα ὁ Σασσεριὼ τὸν ἔφερε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ Σασὰ Γκιτρὺ ποὺ βρισκότανε τότε, ἂν δὲ γελιέμαι, μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου διαζυγίου του. Ὁ οἰκοδεσπότης εἶταν ἀνήσυχος. Μπᾶς καὶ θὰ βλέπαμε τὸν πατριάρχη, μεταξὺ ἀχλαδιοῦ καὶ τυριοῦ, ν' αὐτοσχεδιάζει γιὰ τὸν κωμωδὸ μιὰ ὁμιλία σὰν αὐτὲς ποὺ μᾶς δίνει τόσα σημαντικὰ ὑποδείγματά τους ἡ ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία; Μὰ ὄχι! Ὑπῆρχαν μπροστά μας κάτι μπουρέκια, ἱκανὰ νὰ συγκινήσουν καὶ τὸν ἴδιο τὸν Παφνούτιο. Ἡ Ζοζεφίνα Ντελυμπὰκ εἶτανε τόσο χαριτωμένη καὶ ὁ Σασὰ τόσο διαφορετικὸς ἀπ' ὅ,τι εἶναι κάποτε στὸ θέατρο καὶ στὴν πόλη, ὥστε ὁ γέρο ποιητὴς θέλησε νὰ λάβει τὸν κόπο νὰ μετρηθεῖ στὸ ἐπίπεδο τοῦ διαλόγου καὶ τοῦ πνεύματος μὲ τὸν πνευματωδέστερο τῶν θεατρικῶν μας συγγραφέων. Πέτυχε κι' ὁ ἄλλος ὁμολόγησε τὴν ἧττα του, πρᾶγμα ποὺ εἶναι γιὰ ἔπαινο καὶ τῶν δυό τους. Μὰ οἱ προσκαλεσμένοι σ' ἐκεῖνο τὸ τραπέζι δὲν πρόκειται νὰ τὸ ξεχάσουν.

Ἡ ὁμορφιὰ ἑνὸς ποιητικοῦ ἔργου δὲν εἶν' εὔκολο ν' ἀναλυθεῖ. Μπορεῖ βέβαια νὰ θαυμάσει κανεὶς τὴ ρευστότητα ἑνὸς ρυθμοῦ μὲς στὸν ὁποῖο ἡ παρήχηση ἀντικαθιστᾶ τὴν προβλεπόμενη συμφωνία τῆς ρίμας καὶ δίνει ἕνα ὕφος οἰκείας ἀτημελησίας στὶς πιὸ λεπτολογημένες δημιουργίες. Ἔτσι εἶναι κάμποσοι ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους τοῦ Ζὰμ, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁμολογοῦμε μιὰ ἰδιαίτερη τρυφερότητα, ἴσως ἐπειδὴ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴ φωτεινὴ νεότητά μας.

Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ τὰ πεζά του διηγήματα, ὅπου ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε περιορισμὸ ἡ ποίησή του, ὅμοια μὲ ἀγριοτριανταφυλλιά, ἀνθίζει καλύτερα ἴσως ἀπ' ὁπουδήποτε ἄλλοῦ;

Ἐκεῖνο ποὺ βρίσκουμε σὲ ὅλη τὴ παραγωγή του εἶναι μιὰ ἀφέλεια ἀνήκουστη. Φαίνεται σὰ νὰ μὴν ὑπάρχει κανένα ἐνδιάμεσο ἀνάμεσα ἀπ' τὴ φύση κι' ἀπὸ μᾶς. Ὁ ποιητὴς λησμονιέται. Μᾶς μιλᾶει ὁ ἴδιος ὁ ἀέρας, φυσώντας μέσα στὶς λεπτοκαμμένες, τὸ ἴδιο τὸ ρυάκι γλυστρώντας στὰ χαλίκια.

Μολαταῦτα, ὅσο ἁπλὸ καὶ ἀπέριττο νὰ εἶναι ἕνα ποίημα, δὲν παύει νὰ εἶναι ἕνα ἔντεχνο ἔργο ποὺ ἔχει νὰ κάμει μὲ τὴ μαγγανεία. Κάθε ἀληθινὸς ποιητὴς εἶν' ἕνας μάγος τόσο πιὸ ἐπιδέξιος, ὅσο λιγώτερο σύνεργα χρησιμοποιεῖ. Ὁ ἀναγνώστης, πρέπει ν' ἀξίζει κι' αὐτὸς μιὰ τέτοια χαρά. Τοῦ χρειάζεται ὁρισμένη συγκέντρωση, ἕνας κάποιος ἀσκητισμὸς ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ τὸν ἔχει ὅλος ὁ κόσμος.

Πῶς ἐξηγεῖται λοιπὸν ἡ ἐπενέργεια τοῦ ποιητὴ πάνου στὰ πλήθη, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ θρίαμβό του τῆς περασμένης χρονιᾶς, εἴτε γιὰ τὴν παγκόσμια συγκίνηση ποὺ προκάλεσε ὁ θάνατός του; Πρέπει νὰ συμπεράνουμε πὼς πέρ' ἀπ' τὴ συνείδηση καὶ τὸ λογικὸ ὑπάρχουν μυστηριακοὶ ἀγγελιαφόροι γιὰ τὸ πένθος τῆς φύσης καὶ τὴ θλίψη τῶν ἀνθρώπων;

Ὁ Φρανσὶ Ζὰμ εἶταν γεμᾶτος ἀγάπη. «Ξεχειλίζω ἀπὸ συμπόνια, ἀγάπη καὶ χαμόγελο», ἔγραφε σὲ 1896. Ἀγάπη γιὰ τὰ ξερόχορτα, γιὰ τὰ φτωχὰ γαϊδουράκια, γιὰ τὶς μορφὲς κοπέλες καὶ ἔπειτα: ἀγάπη θεϊκή, ὅπου καὶ ἔσβυσε μέσα τῆς.

Μετάφρ.: Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΡΑ

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΧ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Αὐτὲς τὶς μέρες ἔτυχε νὰ πέσει στὰ χέρια μου ἕνα γράμμα τοῦ Ἀχιλλέα Παράσχου, γραμμένο πρὶν ἀπὸ 68 χρόνια! Δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὸ ἔργο του. Εἶναι ὅμως σχετικὸ μὲ τὴ ζωή του, μὲ τὶς ἀτέλειωτες γνωστὲς οἰκονομικὲς στενοχώριες τοῦ ποιητῆ καὶ εἶναι τόσο χαοιτωμένο, ποὺ ἀξίζει νὰ τὸ φέρουμε στὴ δημοσιότητα.

Νά, τί διαβάζουμε σ' αὐτό:

«Ἀγαπητὲ φίλε!

Κὶ πάλιν εἰς Σέ!..

Γνωρίζων ὅτι μὲ ἀγαπᾶς καὶ ὅτι τῶν ποιητῶν τὰ μαρτύρια εὑρίσκουν εἰς τὴν καλήν σου καρδίαν συμπάθειαν, σοὶ γράφω τὸ ἐπιστόλιον τοῦτο. Σχίσε το ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσῃς· δὲν θέλω νὰ τὸ ἴδῃ ἄλλο βλέμμα, οὔτε τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἐκτὸς τοῦ ὑμετέρου!...

Καὶ ἄλλοτε μοὶ ἐφάνης χρήσιμος· δὲν τὸ ἀρνιοῦμαι... Δὲν θὰ φανῇς καὶ τώρα;... Ἔχω ἀνάγκην φρικώδη σήμερον, οὐχὶ αὔριον, σήμερον 35 δραχμῶν!

Τίς θὰ μὲ τὰς δώσῃ; Σύ!

Δὲν ἔχω οὐδένα ἄλλον, οὐδὲ ἐλπίδα· ἡ κεφαλή μου γυρίζει καὶ ἀγωνιῶ δι' ἓν τόσον μικρὸν ποσὸν ἀλλὰ σωτήριον! Ἐὰν δὲν ἔχῃς εὕρεσίν τας! Ἄλλως εἶμαι χαμένος... Καταλαμβάνεις ὅτι καὶ τὰ πρῶτα χρήματα ὁμοῦ μὲ αὐτὰ μέχρι λεπτοῦ, ἅμα ἐκδώσω τὰ ποιήματά μου θὰ σοὶ ἐπιστρέφω!

Περὶ τῆς πρὸς Σὲ εὐγνωμοσύνης μου δὲν σοὶ γράφω οὔτε λέξιν· μόνον ὅσοι δὲν εὐγνωμονοῦν γράφουν περὶ εὐγνωμοσύνης...

Σ' ἀγαπῶ

Α. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Ὀπισθεν ἔχω τὴν ἀπόδειξιν.

Α. Π.»

Τὸ γράμμα δίχως ἡμερομηνία, εἶναι σὲ συνηθισμένο ἐπιστολόχαρτο καὶ πιάνει ὁλόκληρη τὴν πρώτη σελίδα καὶ τὸ ἕνα τρίτο σχεδὸν τῆς δεύτερης.

Σὲ ποιὸν ὅμως ὀπευθυνόταν καὶ πότε ἀκριβῶς τὸ ἔγραφε, δὲν θὰ τὸ ξέραμε, ἂν στὴν τρίτη σελίδα δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀπόδειξη, κι' ὄχι γιὰ τὸ ποσὸ ποὺ ζητᾶ στὸ γράμμα ὁ ποιητής, ἀλλὰ γιὰ 23 δραχ. περισσότερα!

Ἀπόδειξις διὰ δραχμὰς 58.

Χρεωστῶ εἰς τὸν Κύριον Λεονάρδον δραχμὰς πεντήκοντα ὀκτὼ (58) ἃς ὑπόσχομαι νὰ ἐπιστρέφω εἰς πρώτην ἀπαίτησίν του.

(6 Ἰουλίου 1872)

Α. Παράσχος.»

Τὸ 1872, λοιπόν, γινόταν αὐτό, ὅταν ὁ ποιητὴς ἦταν 33 χρόνων καὶ ὑποσχόταν νὰ ἐπιστρέψει «καὶ τὰ πρῶτα χρήματα ὁμοῦ μὲ αὐτὰ μέχρι λεπτοῦ» ἀπὸ τὶς εἰσπράξεις ποὺ θὰ ἔκανε ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῶν ἔργων του!..

Ὥστε ὁ καλὸς αὐτὸς φίλος τοῦ Παράσχου καὶ ἄλλοτε δὲν ἀρνήθηκε νὰ τὸν βοηθήσει. Ἀλλὰ κι' ἂν αὐτὸ ἐτύχαινε νὰ μὴν τὸ ἀναφέρει ὁ ποιητής, πάλι θὰ τὸ ξέραμε ἀπὸ μιὰ σημείωση, τοῦ Λεονάρδου δίχως ἄλλο, ποὺ ὑπάρχει στὸ τέλος τῆς δεύτερης σελίδας, στὸ ἴδιο αὐτὸ γράμμα:

«Τῷ ἔδωκα	δραχμὰς	150.
» »	»	100.
» »	»	35.
» »	»	50.
		335
» »	»	58
		393.»

Ὅταν, λοιπόν, ὁ Παράσχος γράφει «καὶ τὰ πρῶτα χρήματα», ἐννοεῖ τὶς 335 δρχ. ποὺ κατὰ καιροὺς τοῦ εἶχε πάρει ἀπὸ πρίν, καὶ ἔτσι τὸ χρέος του μὲ τὶς 58 ἀκόμη δραχμὲς ἔφτασε σχεδὸν στὶς 400. Περιουσία δηλαδὴ ὁλόκληρη γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Καὶ τὸ χρέος αὐτὸ δὲν θὰ πρέπει νὰ φανταζόμαστε πὼς στάθηκε ὡς τὸ ποσὸν αὐτὸ μιὰ καὶ ἡ πρώτη ἔκδοση τῶν ποιημάτων του ἐπραγματοποιήθηκε πολὺ ἀργότερα, ὕστερα ἀπὸ ἕντεκα, ἂν δὲν κάνω λάθος, χρόνια, δηλαδή, τὸ 1882, καὶ ὁ Λεονάρδος δὲν φαινόταν καὶ τόσο ἀπρόθυμος...

Τώρα ἴσως κάποιος σκεφθεῖ:

—Ἡ ἔκδοση τῶν ἔργων του θὰ μπόρεσε ποτὲ νὰ τοῦ δώσει τόσα κέρδη, ὥστε νὰ φανεῖ συνεπής καὶ στὴν ὑπόσχεση ποὺ ἔδωσε:

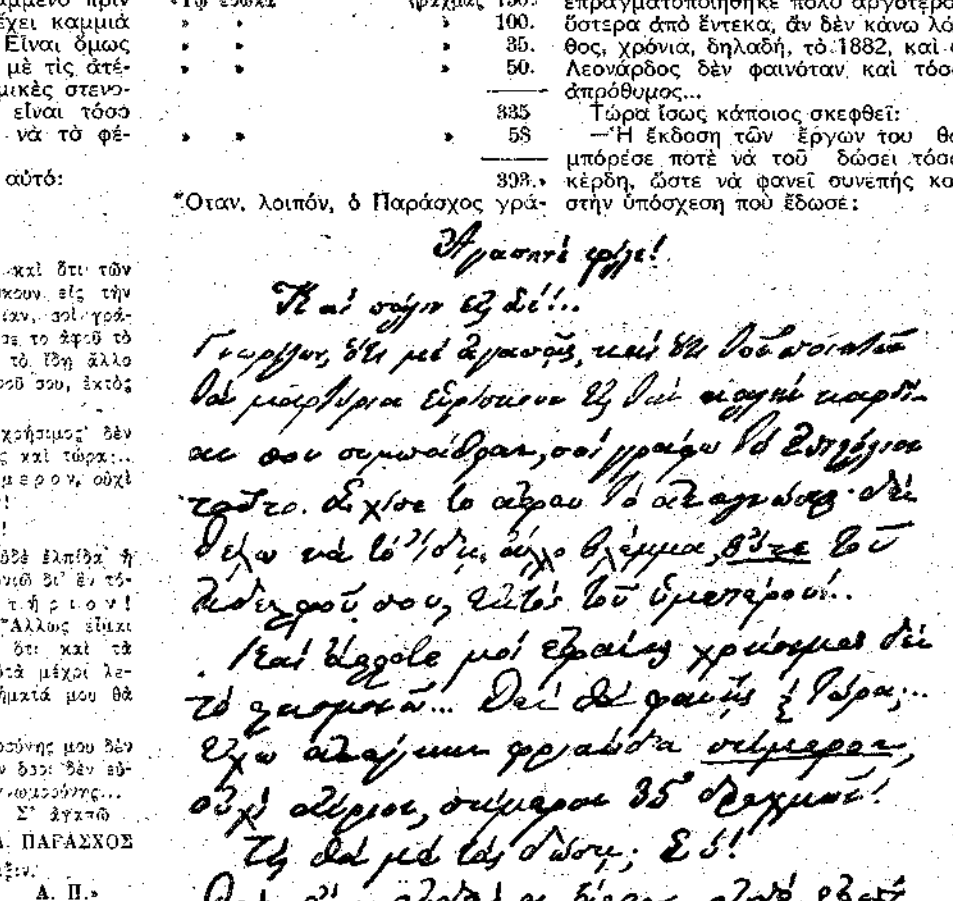

Αὐτὸ ὅμως νομίζουμε πὼς δὲν ἔχει καὶ τόση σημασία.

Ἐκεῖνο ποὺ τὸ γράμμα αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ σκεφτόμαστε εἶναι ὅτι κάποτε... «τῶν ποιητῶν τὰ μαρτύρια» ἐσυγκινοῦσαν καὶ ἔμπρακτα μερικοὺς ἀνθρώπους...

Ἐνῶ τώρα... ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΒΗΣ